

MARCZIUS TIZENÖTÖDIKE

A magyar szabadság és demokrácia történeti és kulturális folyóirata

Alapítva 2010. október 11-én

2017/03-04 szám

Tartalom

Villám

- [Ballai László: Édesapánk sírverse](#)

Emlékezet

- [Gyászbeszéd idősebb Ballai László hamvai felett](#)
- [Miért vijjog a saskeselyű?](#)
- [Olajos István: „Toldi írójához elküldöm lelkemet”](#)
- [Petőfi Sándor és Arany János levelezése](#)
- [Ballai László: Egy dolgozat osztályzása](#)
- [Vasáros András: Cui prodest?](#)
- [Nándi Mihály: Orbán és az ál\(lam\)tudomány](#)
- [Emlékmű](#)
- [Nándi Mihály: „Azért Hitlernek is voltak jócselekedetei”](#)

Déliab

- [Arany János: Híd-avatás](#)
- [Arany János: A rab gólya](#)
- [Arany János: Fiamnak](#)
- [Petőfi Sándor: Homér és Osszián](#)
- [Arany János: Ősszel](#)
- [Petőfi Sándor: Arany Lacinak](#)
- [Arany János: A bajusz](#)
- [Szerb Antal: Arany János I. rész](#)
- [William Shakespeare: Hamlet](#)
- [Szabó Lőrinc: Családi kör](#)
- [Krúdy Gyula: Arany János emlékezete](#)
- [Babits Mihály: Arany Jánoshoz](#)
- [Ady Endre: Kétféle velszi bárdok](#)
- [Ady Endre: Arat a magyar](#)

Húrok

- [Ballai László: A walesi bárdok](#)
 - [Nándi Mihály: Cifra fesztivál](#)
 - [Ballai László: Capossela Budapesten](#)
-

Villám

Ballai László: Édesapánk sírverse

Magas dombra temetünk,
mert magas az igazság,
s ha elestünk a mélyben
fájdalom könnyeit harapva,
arccal, szívvel csak felfelé
fordulhatunk.

Magas dombra temetünk,
mert magas a létezés,
a tér, ahová jutottál,
alattad hímes völgy legyen,
lelkedet pihentető, míg
suhansz, suhansz.

Magas dombra temetünk,
magasan álljon őrhelyed,
hol megtérsz asszonyodhoz,
a világ örök boltja alatt
most már vigyázzátok
a csillagokat!

2017. febr. 25.

Emlékezet

Gyászbeszéd idősebb Ballai László hamvai felett

Tisztelt Gyászolók!

Amikor az életet lezárja a halál, minden ismét életté válik, hiszen mindannyian emlékeink összessége vagyunk. Azt mondják, a távozó előtt leperreg minden cselekedete, de mintha e mozzanatrajzás a szellem titkos útjain a hátramaradottakra is áthagyományozódna a végső távozás előtt. A hátramaradottakra, akik aligha dadoghatnak mást, mint Horatius sorait:

„Szégyellhetjük a gyászt drága halottunkért,
melyben roskadozunk?”

Most, midőn édesapánkra, Ballai Lászlóra emlékezünk, egy elfeledett nemzedékről szólnék először, emberekről, akiknek a tenyerét még kérgesre törte a szerszám, akik háltak a szérűn csillagtalán ég alatt, akik ismerték a testet faló éhség kordulásait a gyomorban, az étolajos feketekenyeret, a Hitler-szalonnát, a reménytelen meneteléseket a frontra és a front elől, akik még átszaladtak a szomszédba tanyát, istállót oltani, s akik még tudták, hogyan kell vállvetve új életet teremteni az üszkös romokon. E generáció nem csinált forradalmat, sem ellenforradalmat, nem harsogott fennen szókkal saját érdemeiről, csak éppen a világ legeszeveszettebb dulásában vérkeresztséget nyerve a II. világháború, majd 1956 után újjáépítette Magyarországot, tűrve dolgozott és dolgozva tűrt, majd amikor a körülmények lehetővé tették, lazított a diktatúra jármán, a szocializmus reformjáért, majd a rendszerváltásért munkálkodott. Ma már kevesen tudják, hogy e nemzedéknek köszönhető a demokráciába való békés átmenet, hogy az úgy nevezett rendszerváltás nem egy csapásra, 1990-ben, holmi hirtelen született választási eredménnyel, lobogó hajú ifjak színrelépésével kezdődött, hanem már az 1980-as években, a Nemzetközi Valutaalapba és a Világbankba történő belépéssel, a kétszintű bankrendszer kialakításával, a külföldi tőkét vonzó és magáncégek alapítását lehetővé tévő társasági törvény megalkotásával, valamint a kormány feletti demokratikus ellenőrzőszervezet, az Állami Számvevőszék létrehozásával. E generáció tagja volt édesapánk, a reformtörekvések és a társadalmi-emberi igazságok elkötelezettje.

Ballai László 1929. október 16-án született Darvas községben. Mezőgazdasági napszámos családban nőtt fel nyolc testvérével együtt – akik közül már csak Mátyás bátyja és Dezső öccse gyászolhatják. 1950 januártól májusig 4 hónapos állattenyésztő tanácsadó tanfolyamot végzett. 1950 júniustól 1951 augusztusig a Mohácsi Járási Tanács mezőgazdasági osztályán dolgozott törzskönyvi ellenőrként, termelőszövetkezeti szervezőként. 1951 augusztus és 1952 augusztus között Pécsen szakérettségi tanfolyamon érettségizett kitűnő eredménnyel. 1952 szeptembere és 1956 júliusa között nappali tagozatos hallgatójaként jeles eredménnyel elvégezte a Budapesti Közgazdaságtudományi Egyetemet. 1955-ben *A mezőgazdaság termelésének tervezése és a tervek bontása*

Hajdú-Bihar megyei tapasztalatok alapján c. tanulmányát a Magyar Tudományos Akadémia pályadíjjal jutalmazta. 1956-tól 3 éven át az Egyetem Népgazdaságtervezési Tanszékének demonstrátoraként tanított, egyszersmind ellátta az Egyetem pártbizottságának szervező titkári tisztjét. 1959 szeptember 1-től 1966 február 28-ig az Országos Tervhivatal pénzügyi főosztályán dolgozott főelőadóként. A népgazdaság távlati szakmberszükségletének tervezésével és különböző munkaerőmérlegek készítésével foglalkozott. Részt vett az Országos Műszaki Fejlesztési Bizottság munkájában is. Közreműködött a külföldi egyetemekre küldendő ösztöndíjasok létszámtervezésében, továbbá *A magyar népgazdaság 1980. évi szakmberszükséglete* c. tanulmány elkészítésében. 1954-től tanított politikai gazdaságtant (a budapesti Orvostudományi és Közgazdasági Egyetemen, valamint a Magyar Újságíró Szövetség 2 éves tanfolyamán).

1966 március 1-én az MSZMP Központi Bizottság gazdaságpolitikai osztályára hívták munkatársnak. Ott kezdetben a munkaerő- és szakmberszükséglet tervezése, a munkaerőgazdálkodás és a szakképzési rendszer fejlesztése, a vezetőképesséssel összefüggő kérdések vizsgálata és javaslatok kidolgozása volt a feladata. 1967 szeptemberétől gazdaságirányítási alosztályvezetőként a gazdasági reform működési tapasztalatait kellett elemeznie. 1971-ben, mint a költségvetési és ellenőrzési alosztály vezetőjét, az éves népgazdasági tervek, az állami költségvetés, a népi ellenőrzés és a statisztikai rendszer fejlesztésének kidolgozásában való részvétellel bízták meg. 1973-ban az ő közreműködésével készült el Magyarországon – és jutott el a legfelsőbb szintre – az első javaslat az állami költségvetési hiány kezelésének módjáról. Mégis villámcsapásként hatott az olaj- és nyersanyagárak robbanása, amire a hazai vezetés csak nagy késéssel, az 1975. évi jelentős KGST áremelést követően reagált...

1976 nyarán előléptették osztályvezető-helyettesé. Ettől kezdve a gazdaságpolitika lényeges stratégiai kérdései: a termelés és elosztás összefüggései, a felhalmozás és fogyasztás elemzése és javaslatok kidolgozása is feladatává vált. Olyan témák kerültek napirendre, mint a termelési szerkezet és a külgazdasági politika, a mezőgazdaság és az élelmiszertermelés továbbfejlesztése, a lakásépítés és gazdálkodás, az építő- és az építőanyagipar fejlesztése.

1980 júniusában az MSZMP KB kinevezte a gazdaságpolitikai osztály vezetőjének és megválasztotta a gazdaságpolitikai bizottság tagjának. Ettől kezdve a gazdaságpolitika valamennyi témájára felelősen figyelnie kellett a döntéshozókészítéstől és a módosítástól az ellenőrzésig. Ezek közül is kiemelkedett az iparirányítás fejlesztése, az 5 éves és éves népgazdasági tervek, a lakásépítés és gazdálkodás, a járások megszüntetése, a Nemzetközi Valutaalapba és a Világbankba belépés, a forint konvertibilitása, a gazdaságirányítás továbbfejlesztése, a műszaki fejlődés gyorsítása, az 5 napos munkahétre való áttérés, a bankrendszer és az adórendszer fejlesztése, a kiegészítő és kiegészítő gazdaságok (gazdasági munkaközösségek, polgárjogi társaságok, szakcsoportok, szerződéses üzemeltetés), a vállalatok szervezeti és vezetési rendszere.

1986 december 30-án az Elnöki Tanács megválasztotta a Központi Népi Ellenőrzési Bizottság elnökének, a Minisztertanács tagjának. Egyidejűleg tagja lett az INTOSAI (Számvevőszékek Nemzetközi Szervezete) Kormányzótanácsának (azaz a kongresszusok közötti végrehajtó szervének). A Minisztertanács ülésein aktívan részt vett, így 1989 szeptember elején is, amikor döntés született arról, hogy a magyar hatóságok átengedik a nyugati határon a Német Demokratikus Köztársaság azon állampolgárait, akiket Ausztria vízum nélkül hajlandó fogadni. A Népi Ellenőrzés szervezeti hatékonyságának növelése mellett fontosnak tartotta a rendszeres nemzetközi kapcsolatok fejlesztését a nyugati államok legfőbb állami ellenőrző szervezeteivel.

Jelentős előkészítő szerepet vállalt a Magyar Állami Számvevőszék létrehozásában és a népi ellenőrzés megszüntetésével összefüggő feladatokban. 1990-ben nyugállományba helyezték.

Pályájáról így vallott: „Az egyetem elvégzését követő 33 évben munkám rendre gyarapodott, felelősségem növekedett, s ezeknek törekedtem becsülettel, tisztességgel megfelelni. Tevékenységem iránt midig érdeklődést és figyelmet tapasztaltam. Minden munkahelyre úgy kerültem, hogy hívtak. Munkaköri feladataim teljesítésével egyidejűleg: 56 írásom jelent meg különböző folyóiratokban és újságokban, 45 tanulmányt lektoráltam, 110 előadást tartottam, főként Magyarországon, de külföldön is. A külföldiek közül: 1966 július Moszkva, felsőoktatási miniszterek értekezletén *A szakemberszükséglet és oktatás távlati tervezéséről*; 1977 Kuba, *A magyar gazdaságirányítás reformjáról*; 1986 október, San Francisco, Kereskedelmi Kamara, *A piacgazdaságra áttérésről*. 50 alkalommal voltam hivatalos külföldi úton. Ausztrália kivételével minden földrészen, közel 70 országban jártam.

Négyszer részesítettek kitüntetésben: Munka Érdemrend Ezüst és Arany fokozata, Szocialista Magyarországért és Népköztársaság zászlórendje.”

Miután elnöksége alatt a Központi Népi Ellenőrzési Bizottságot átalakította a korszerű demokratikus ellenőrzés követelményeinek megfelelő Állami Számvevőszékké, készen állt a további feladatokra. Pályájának, törekvéseinek elismerését jelentette volna, ha őt nevezik ki a számvevőszék elnökének. Nem ez történt, Németh Miklós kormányfő mintha kapva kapott volna azon, hogy elérte a nyugdíjkorhatárt. Hiába, annak idején ő vette fel a Gazdaságpolitikai Osztályra, és egyengette első – néha botladozó – lépéseit. Utódja, Hagelmayer István – akinek a személyére ő tett javaslatot – az INTOSAI soros budapesti ülésére is elfelejtette meghívni, sőt, csupán az igen csodálkozó – és érdemeit méltató – német kollégája kifejezett kérésére invitálta meg sietve az eseményt megkoronázó díszvacsorára. Hamarosan megérkezett a „hivatalos elismerés” is Kónya Imre államtitkár aláírásával értesítést kapott arról, hogy megfosztották a kitüntetéséért járó nyugdíj-kiegészítésétől, mert, úgymond, „a nemzetgazdaságra káros tevékenységet folytatott.” A pénzt nem bánta, de – teljes joggal – vérig sértve érezte magát. Az ÁSZ jelenlegi elnöke, aki pedig hírportálján fontosnak tartja reklámozni, hogy tavaly ősszel megkoszorúzta Hagelmayer István sírját, Ballai László haláláról értesülve még egy a családnak szóló emailben sem tudta kifejezni a részvétét...

Édesapánk úgy hitte, az új időknek köszönheti, hogy egyetemet végezhetett, és őt, aki tizenhat éves korában még libákat terelt a végtelen rónán, negyven év múltán a miniszteri székig emelte a sors, amelyből egy egész ország távlatait tekinthette át. A bokáztató, ostort pattogtató úri Magyarországból kilépve talán naivan viszonyult a Kádár-rendszerbeli feletteseihez és kollégáihoz – csakúgy, mint általában az emberekhez, akikről alapvetően jó szándékot feltételezett –, és – sok pályatársához hasonlóan – nem látta át a rezsimit irányító végső cinizmust, fogalma sem volt arról – miközben napi 12-16 órát dolgozott a közért –, hogy a pártszékház első emeletén lévő irodájában az „Öreg” azzal kezdi napi munkáját, hogy átnézi a 3/3-as jelentést, és meg volt győződve arról, hogy Nagy Imre kivégzése – amelyet súlyos bűnnek tartott – az oroszok lelkén szárad. Ugyanakkor a szocializmus „klasszikusairól” és „nagypolitikusairól” szignifikáns különvéleményt fogalmazott meg. Leninről – a sztálinizmus atyjáról – ennyit: „A kronstatti matrózok lázadásáról értesülve, egy szót táviratozott: »agyonlőni!«” Vagy amikor elvitték a nyaralójába (azaz a cár nyaralójába), és rászóltak, ne fogja meg a lépcső korlátját, mert azt utoljára „Iljics” érintette meg. Ugyanitt a garázsban lehetett megtekinteni a szovjet pártvezér két, nyári,

illetve téli használatra alkalmas Rolls-Royce-át (amelyek korábban a cárnak szolgáltak). Mint gazdaságpolitikus átlátta azt a kárt, amelyet a Kreml okozott Magyarországnak. Háborogva mesélte – persze diszkréciómat kérve –, hogy a Szovjetunió a Magyarországra előírányzott 10 millió tonna kőolajból 2 milliót átirányított a sztrájkoló Lengyelország részére, a kieső importot világpiaci áron kellett beszerezni – tessék, a magyarországi adósságválság oka kissé más olvasatban!

Nyitott emberként mindig kereste az új utakat, lehetőségeket, ám megannyi más, jeles honfitársához hasonlóan sokszor magára maradván. A magyar kormány képviselőjében az 1970-es években ő járt először Davosban a világgazdasági találkozón. Egy svájci üzletember felvetette neki, hogy Magyarország kiváló földrajzi adottságokkal rendelkezik a bioélelmiszerek előállításához, amelyek iránt már akkor jelentős kereslet mutatkozott Nyugat-Európában. Hazatérve haladéktalanul javaslatot tett a mezőgazdasági miniszternek a fejlesztésre, aki csak hümmögött, hogy jó, majd megfontolják. Azóta is – negyven éve – fontolgatják a magyar mezőgazdaság húzóágazatának létrehozását, hogy mennyire, a magánereőből felvirágoztatott kishánai biokultúra beszántásának esete példázza a legjobban. 1986-os amerikai útjáról hazatérve kiemelte az ottani üzletemberek élénkségét és lelkesedését, egyszersmind Magyarország iránti érdeklődését és befektetési szándékát a legkülönbözőbb területeken az elektronikai ipartól a borászatig. Ám az újvilágban felkutatott üzleti lehetőségek is szépen elcsordogáltak a túlbürokratizált, hivatalos csatornákon, holott a „nyugati nyitás”-nak a gorbacsovi „galsznosztj” és „peresztrojka” légköre igencsak kedvezett volna.

Pályafutása során a világpolitikában nagy hírre szert tett politikusokkal is alkalma nyílt találkozni, így Allende elnökkel – nem sokkal az ellene a Condor-terv keretében kirobbantott véres puccs előtt –, vagy Helmut Schmidttel. Az akkor már leköszönt német kancellár, akiről utódja és politikai ellenfele Helmut Kohl – a magyar politikai kultúrától még igen távol álló módon – mindig is nagyon elismerően nyilatkozott, annak a véleményének adott hangot édesapánknak 1986-ban, hogy a német egyesítésre 60 évnél korábban aligha kerülhet sor. Mihail Gorbacsovval is találkozott az 1980-as évek elején, aki akkor még az SZKP KB közlekedési osztályát vezette, a magyar reformmal kapcsolatban igen komoly fenntartásainak adott hangot, és a pályaudvarokon a kijózanítóállomásokat kereste, méghozzá a személyzeti kijózanítókat...

Ballai László igaz magyar emberként hazáját, szűkebb pátriáját csendesen szerette. Egyszer hallottam újságolvasás közben káromkodni. 1977-ben szokatlan módon feldühödött azon, hogy a nagyváradi román-magyar csúcstalálkozón Ceaușescu e szókkal fordult Kádárhoz: „Üdvözlöm Románia földjén!” Mondhatta volna azt is: „Üdvözlöm Romániában!” De várhatunk-e helyes megfogalmazást egy paranoiás diktátortól, aki tökéletesen tisztán látja, hogy Erdélyt csupán egy nemzetközi egyezmény tapasztja össze Romániával, a hely szelleme magyar? Harminc évvel később édesapánkkal több alkalommal is megfordultunk Debrecenben. Egy ízben, amikor már a Böszörményi út fájáról rebbentette fel automobilunk zaja a jókora vetési varjakat meg is kérdeztem tőle, ugye jó érzés hazatérni a szülőföldre? Csodálkozva emelte rám a tekintetét: „De hiszen én bihari vagyok”. Homlokomra csaptam. Én már úgy tanultam, hogy Debrecen Hajdú-Bihar megye székhelye, ám ez csupán az 1950-es évekbeli közigazgatási rendezést követően állt elő, ő azonban kilenc évvel Trianon után Bihar megyében jött világra, amelynek ideiglenesen ugyan Berettyóújfalura helyezték a kormányshékeit, de mindenki tudta: valódi fővárosa Nagyvárad. Onnan költözött Darvasra nagyapám, amikor a vasúttól egy baleset következtében nyugdíjazták. Vajon ha Ballai István karját nem zúzza össze a tolató mozdony, akkor édesapánk is „Románia

földjén” születik?

A sors észrevétlenül kormányozza az emberek életét. Háromnegyed évvel azután, hogy lezárta anyai nagyapám szemét, édesanyánkat a Közgazdasági Egyetem gólyabálján összeismertette egy hullámos, barnahajú daliával – az édesapánkkal. Kuszenda Ilona és Ballai László szívében életre szóló szerelem lobbant egymás iránt, amely 40 évig, az imádott feleség haláláig tartott. Alighanem e gyenge egészségű, de hatalmas lelkierőű, fantáziájú és szervezőképességű asszony tökéletes párt alkotott rendkívül szívós, kitartó, végtelen emlékezőtehetségű férjével. A szerelem persze nem egymást kiegészítő tulajdonságok összessége. Édesanyánk utolsó leheletéig ott lebegett közöttük az a fény, amely bármikor csókká, ujjak érintésévé, örökkévalósággá tud válni...

Sokat dolgozott, de szabadidejében csak velünk foglalkozott, a gyermekeivel. Minden vasárnap kirándulni vitt, nyáron a Tabánba, a Kamaraerdőbe vagy a Hármashatárhegyre, télen pedig a Normafához, és közben lelkesen mesélt és magyarázott. Hogy a Tabán helyén álló Krúdy és Mikszáth tollával legendássá rajzolt városrészt azért kellett szanálni, mert elavult, régi házai valósággal dűledeztek, közművesítésüket már nem lehetett megoldani. Ő tudja, mit jelent a szükség és a szűkösség, hiszen tizenegyed magával nőtt fel egy szobakonyhás vályogházban. Nagyon meg kell becsülni mindazt, ami szép és nemes a világon, mert csak keveseknek jut osztályrészül. Egy forró vasárnap azzal lepette meg bennünket, hogy a budai zöld hegyek helyett a dél-pesti iparvidék felé vette az irányt, hogy megmutassa nekünk, hol gyártják mindazt, ami életünk kényelméhez hozzátartozik. Még a reménytelenül hosszú és poros Soroksári úton baktatva is felderengett az őszinte tanítási szándék, amely lépteit vezette. Mindazonáltal nővérem unszolására végül félútról visszafordultunk, ha nem teszünk így, alighanem elkésünk a messze illatozó ebédről – hiszen a hét hetedik napján mindig hús került az asztalra.

De nem csak a Soroksári útra jutottunk el vele, hanem a tengerhez is. Jóvoltából nővérem is, én is az Adria könnyű érintésű hullámaiban tanultunk meg úszni. Amikor ugyanis testvéremmel felcseperedtünk, szüleim minket is magukkal vittek külföldi nyaralásukra. Az utazásokat mindig tudatos felkészülés előzte meg, úti- és történelemkönyvek, irodalmi művek, művészeti albumok tanulmányozása. Szüleim házasságuk kezdetétől fogva, ami kis pénzt meg tudtak takarítani, azt nem gyűjtögették, őrizgették, hanem utazásra fordították – a szomszédos országok mellett bejárták Olaszországot, Franciaországot, Görögországot –, a világ megismerését, emlékezésből saját univerzum felépítését tartva igazán fontosnak. Ez univerzum történetekké csiszolt kavicsai gyakran előkerültek, például az, amikor az egyik Loire-menti település kisvendéglőjében megpihelve vermutot rendeltek, és a pincér eléjük tett egy tál kagylót, héjában. „Hát ezzel mit kezdünk?” – bizonytalanodott el édesanyánk. „Nézzük meg, a helyiek, hogyan fogyasztják” – javasolta édesapánk, azzal ők is nekiláttak és kézzel bontották ki a fekete páncélban rejtőző aranyszínű húst.

Őt mindenki szerette, aki csak egy kicsit is megismerte. Élete utolsó három napjára kórházba kényszerült. Halálát betegtársától tudtam meg. Az idegen férfiú részvétnyilvánítása közepette valóságos dicshimnusz zengett róla, hogy milyen jószágos, tisztességes, nemes embert ismert meg Ballai Lászlóban – három nap alatt. Egyetemi évei alatt nyaranta hazajárt – aratni. A hatalom csúcsaihoz közel ugyanolyan szerényen és közvetlenül viselkedett, mint egykor törzskönyvi ellenőrként. Aktívan bekapcsolódott a háztartásba, az ő reszortja volt a padlótörés és a felmosás. A föld iránti szeretetét 1975 óta érdi telkünk művelésében élte ki. Gyermekkorában dinnyeecsősködött, természetes hát, hogy a görögdinnye termesztésével is megpróbálkozott.

Északi lejtőn fekvő földünkön azonban a palánták igencsak satnyák maradtak, egyet kivéve. A hirtelen növekedésnek indult zöld gömböcskét az egész család hizlalta a szemével. Mindannyian rendre megvizsgáltuk, mennyit fejlődött a gyümölcs, szánkban már szinte a mézes ízt érezve. Hát egy reggel, alig másfél kilósan, kettérepedve tárta pirosuló belsejét a gyilkos nap felé... Édesapánk munkabírását jellemzi, hogy midőn a nyaralót építettük, és az ebédszünetben mindenki jobbra-balra hevert, ő gyorsan felsietett a veteményesbe, hogy megkapálja a zöldbabot. Ha több csomagot kellett cipelni, a legnehezebbeket ragadta meg. Kedvenc szavajárása szerint „mindig a fedélzeten volt”. Bármit kértünk tőle, örömmel ugrott és segített. Rokonaira, barátaira odafigyelt, kis füzetébe feljegyezte születésnapjukat, rendszeresen találkozott velük, vagy hívta őket telefonon, amikor pedig hogyléte felől érdeklődtek, azt felelte: „Köszönöm, jól vagyok, nincs semmi baj”.

Hát most nagy bajban, mély gyásszal sújtva állunk a hamvai előtt. Elcsukló szavunk helyett ércrombitaként zengje Vergilius:

„Míg a folyók tengerbe szaladnak, völgybe vetül le
hegysorok árnya, az égbolt csillagokat legeltet,
tisztelet és dicséret övez, ha neved felidézik.”

BL

Miért vijjog a saskeselyű?

A magyar nyelv állapota – általánosságban elmondható – kétségbeejtő. A lezüllesztett közoktatási rendszerben a magyar nyelv és irodalom korábbi főtárgy mivoltából melléktárggyá silányult – a bölcsészettudományi egyetemeken humán karain tanulók magukat tréfásan csak „nonprofit” képzésben részesülőknak nevezik. A politikusok és a „celebek” (azaz színésztől és újságírótól divattervezőig és fodrászig mindenki, akit felkapott a hír) a börtön-, tolvaj- és egyéb rétegnyelvből beszivárgott kifejezéseket a szellemesség netovábbjaként alkalmazzák. Az emberek nagyon keveset olvasnak, szépirodalmat inkább csak a nők.

Általánosságban elmondható, hogy a magyar nyelv állapota Arany János korában kétségbeejtő volt. Noha a középiskolai tanárok, mint honoráciorok a városi képviselőtestületekben helyet kaptak, nagyon kevesen végeztek magas iskolát. A politikusok és a hírességek sallangos szavakkal igyekeztek magukhoz csábítani a „közönséget”, egyebekben azonban idegen nyelvű kifejezésekkel igyekeztek felmutatni a műveltségüket. Nagyon kevesen olvastak, a férfiak hírlapokat, szépirodalmat szinte csak a nők.

Habár minden kincsünk közül anyanyelvünkkel bánunk a legmostohábban, élnek közöttünk szent próféták, akik az idő nyilát jóval messzebbre lövik ki nálunk, hatalmas teremtő erejükkel a jövő nemzedékek szavát is elrendezve. Közéjük tartozik Arany János, a költő. Az is ismeri őt, aki soha egy kötetét nem vette a kezébe, és egyetlen sorát sem olvasta el. Számukra géniuszát a műveiből kiszökött szállóigék őrzik.

Midőn azt mondjuk, „ember a gáton”, a *Toldit* idézzük:

„Ez volt ám az ember, ha kellett, a gáton...”

A férfi, akire mindig számíthatni, másképp:

„Egy, csak egy legény van talpon a vidéken...”

Hirtelen végbevitt, nagy súlyú cselekedetek láttára-hallatára így döbbenünk meg:

„Repül a nehéz kő: ki tudja hol áll meg?”

Az anyai szeretet páratlan szépségű megnyilvánulása:

„Lelkemtől lelkezett gyönyörű magzatom.”

A „Letészem a lantot” verscím, mint az elvégzett munka utáni rezignált visszavonulás szimbóluma, maga alakult szárnyas szóvá.

A „nyelvében él a nemzet” az *Egresy Gábornak* című versből párolódott le:

„Élni fog nyelvében, élni művészzel,
Még soká e nemzet!”

A *Családi kör* szívet melengető, az összetartozást, a szeretet bensőségességét formába öntő halhatatlan mondata: „Jobban esik a falat, ha mindnyájan esznek”. Ugyancsak e versből híresült el a nem mindig helyén idézett: „Csendesen kérődzik, igen jámbor fajta”, egyszersmind a gyanús allúziókra alkalmat alig adó: „Nem mese ez, gyermek”.

A *Költő hazájából* kiált, hogy a művészet több mint hivatás: „...a költőnek egy – csak egy hazája van.”

A gyermek és szivárvány kezdősorai:

„Sírt az ég egyik szemével,
A másikkal nevetett...”

A hamis tanú felejthetetlenül indul: „Állj elő, vén Márkus”.

A Rozgonyinéből a csábítás, édes rábeszélés igéi tűnnek elő:

„Csalogatja csemegével
Muci paripáját...”

A nemzetünket oly sokszor sújtó ármányra figyelmeztet a *Török Bálint* című ballada: „Hátra van még a fekete kávé ...” Vagyis a „fekete leves”, az oszmánok ennek ürügyén tartották vissza, majd fogták el Török Bálintot (aki azután élete végéig a konstantinápolyi Héttoronyban sínylődött).

Az *V. László* sorai a politikusi felelősség hiányát allegóriáiként emelkedtek:

„Miért zúg a tömeg?
Kívánja eskümet?”

Az *Ágnes asszony*-sors komor kilátástalansága összegződik e refrénben: „Oh! irgalom atyja, ne hagyj el!”

A Mátyás anyjában ellenben a nemes sóvárgás emeli magasba a képzeletet:

„Istenem,
Istenem,
Mért nem adál szárnyat...”

Szárnyat emel a horgas csőrű keselyű is, midőn ölni kész emberhordák illatát sodorja felé a feltámadó szél:

„A széles völgy *egy* lábnyom: a
Súlyos had óriási nyoma,
Ki egyet toppantott, s ehol!
Egy emberöltő nincs sehol.”

A Keveháznak már a kezdősorából is az örökös vész, a Pannóniát ezredévek óta dúló elháríthatatlan – egyszersmind megnyerhetetlen – testvérháború (vagy nemzethalál?) réme kiált: „Mért vijjog a saskeselyű?”

Arany a „fülemüle-per”-t, azaz a tisztátalan úton, korrupcióval, vesztegetéssel szerzhető előnyt gúnyolja ki *A fülemile* című satirikus művében:

„Se *ide* nem, se *oda* nem
Fütyöl a madárka, hanem

(Jobb felől üt) *nekem* füttyöl,
(Bal felől üt) s *nekem* füttyöl:
Elmehetnek.”

Nincs oly honfitársunk, aki – nem túl nagy – veszteségét ne ütötte volna el e szókkal: „több is veszett Mohácsnál”. A mondás az „Elesett a Rigó lovam patkója” kezdetű *Népdal* refrénjéből ered: „Ej no! hiszen több is veszett Mohácsnál!”

A *walesi bárdokból* gyakran idézzük: „Vérszagra gyűl az éji vad”. Az országunkban fejüket minduntalan felütő diktatúrák komor aktualitása: „Fejére szól, ki szót emel!”

Még sötétebb lépés: kényúr és alávetettjei, akik egymás hálójában vergődnek, egyaránt panaszolhatják, mint a *Tetemre hívásban*: „Mindenki gyanús nekem, aki él!”

Arany János Shakespeare-fordításaiból is nem egy részlet vált szólás-mondássá. Így a *Szentivánéji álomból*: „Ide nekem az oroszánt is!” Azokat illetjük e gúnnyal (és nem csekély a számuk), akik érdemtelenül maguknak követelik a babérral kecsegtető feladatokat. Ám az érdemük felett teljesítőik lelkét biztatóan simogatjuk: „Helyes a bőgés, oroszlán!”

A *Hamletből* gyakran idézzük: „Gyarlóság, asszony a neved!”

E rejtélyt is:

„Több dolgok vannak földön és egen,
Horatio, mintsem bölcselmetek
Álmodni képes.”

A halál vagy az élet oly elhatározásokra kész, amelyeket csak megfesteni is gyenge a képzelet:

„Kizökkent az idő: – ó, kárhozat!
Hogy én születtem helyre tolni azt.”

A kizökkent világban a beszélőt vagy a hallgatót egyaránt cserben hagyhatja a csavaros esze: „Őrületség, de van benne rendszer!”

Hamlet mélyen megrendül attól, hogy a színész minő átéléssel azonosul egy tőle idegen személy, történetesen a mitológiai Hecuba fájdalmával: „Mi néki Hecuba, s ő Hecubának?” Az eredeti értelméből kifordítva terjedt el a „Mit neki Hecuba?” Azokat korholjuk vele, akiket a hozzájuk legközelebb állók sorsa is hidegen hagy.

„Atöbbi néma csend” – Hamlet utolsó mondata.

Végezetül mindenki előtt – aki a lant húrjaiba csap, vagy aki csak elandalog a költészet hullámain és nem érti, mi ez az édes kín – ott lebegnek *Vojtina ars poétikájának* szavai:

„Nem a való hát: annak égi mássa
Lesz, amitől függ az ének varázsa:...”

Olajos István: „Toldi írójához elküldöm lelkemet”

Kétszáz esztendővel ezelőtt, 1817. március 2-án a Bihar vármegyei Nagyszalontán megszületett Arany János, irodalomtörténetünk egyik legnagyobb alakja, aki elsősorban költőként és műfordítóként jeleskedett, hihetetlenül árnyalt kifejezőmódja annak a mintegy 60 ezer szónak volt köszönhető, melyeket műveiben használt. Ahogyan a skolasztikus vitákban a „magister dixit” (a mester mondta) elv uralkodott, vagyis eme kétséges esetekben Arisztotelész véleményét döntő érvként fogadták el, ugyanúgy sokáig magyar szavaink használatát illetően ő számított etalonnak. Azért pedig, hogy ez ma már nem szokás szélesebb körökben, a legkevésbé sem ő, sokkal inkább nyelvünk művelésének tragikus elsivárosodása okolható. A róla fennmaradt történetek a nyelvtani szabályok megváltozását is átvészelték, legfeljebb más formában élnek tovább. Így korábban gyakran recitálták egyik diákja dolgozatára írt mondatát: A „kevésbé”-ben az egy „b” kevés „b” (miután akkoriban még kettővel írták). Áldott emlékű gimnáziumi tanárom mesélte nekem mindezt, kiegészítve azzal, hogy mára az idézet így alakult át: a többét több „b”-vel, a kevésbé kevés „b”-vel írjuk. (Többé-kevésbé meg is tanultunk helyesen írni).

Arany János református családban nevelkedett, ennek megfelelően már gyermekkorában megtapasztalta Isten közelségét. „Letésem a lantot” – írja 1850-ben, annak bizonyosságául, hogy az akkori helyzetben még a költészettel is felhagyott volna, a Bibliát azonban sohasem eresztette ki kezéből. Bár az ő esetében talán nehezebben lenne lehetséges „istenes” versekből olyan kollektív összeállítani, mint Balassi Bálint vagy Ady Endre műveiből, soraiból mégis nagyon gyakran sugárzik a Teremtőre bízott életről való tanúságtétel. Exegi monumentum aere perennius (ércnél maradandóbb emléket állítottam magamnak) – írhatta volna Horatius mintájára, ha nem marad mindvégig puritán életű „hallgati ember” (ahogyan szalontai nótárius korában elnevezték), szem előtt tartva a 115. zsoltár első versét: „Nem nekünk Uram, nem nekünk, hanem a te nevednek adj dicsőséget”. Az ő szeretettel teli és békés mindennapjaiba nem fért bele a dicsekvés, az irigykedés, a prepotencia, a nagyravágyás, ismeretes, hogy még a király által felajánlott kitüntetést is visszautasította. Ennek persze másféle oka is lehetett, hiszen a hazaszeretet, a magyar szabadságért való lángolás az ő ifjú szívét is betöltötte, a forradalom eszméje, az elnyomó hatalom iránti ellenszenv egész életében elkísérte. Amikor Ferenc József és felesége 1857-ben Magyarországra látogatott, őt kérték fel a köszöntő megalkotására. Ennek eredményeképpen született meg *A walesi bárdok*, ez a maga korában kifejezetten vakmerőnek minősülő megnyilvánulás, melyben félreérthetetlen a hasonlóság saját maga és az inkább lángsírba vonuló, semmint a zsarnokot dicsőíteni óhajtó bárdok között, ahogy ezt latin nyelvű változatban is olvashatjuk:

Quingenti sunt usti magis

bardorum Cambriae
quam laudes ut semel canant
regis Britanniae.

[Ötszázán égtek máglyán el,
mind cambriai bárd,
semmint dicsérik egyszer is
dallal a brit királyt – ford. a szerk.]

A fenséges párt természetesen nem ezzel a verssel üdvözölték, a mű csak jóval később, angol nyelvből fordított balladaként feltüntetve jelenhetett meg nyomtatásban. Aranynak szokása volt, hogy a számára fontos kifejezéseket dőlt betűkkel írta, az Epilógusban egyedül a „független” szó áll ilyen formában, mindez sokat elárul arról, mennyire kiemelkedő helyet foglalt el lelkében az ország sorsa, a szabadság gondolata.

A fentieket összefoglalva megtalálhatjuk a *Domokos napra* címet viselő, 1851-ben írt versének alábbi részletében a következőképpen:

„Áldjad a jó Istent, ki megálda téged,
Adván őreidül szerető szüléket,
Adván eszközöket, elhárítani pályád
– Annyi más futónak nehéz – akadályát.
Áldjad Istent, hanem óvakodj', amivel
Ő álda meg, *saját* érdemül róni fel.

Nemes önbizalom, de ne az önhittség,
Rúgói lelkedet nagy célra feszítsék:
Legnagyobb cél pedig, itt, e földi létben,
Ember lenni mindég, minden körülményben.
Serdülj, kedves ifju... poharam cseng érted! –
Légy *ember*, ha majdan azt az időt éred.

Szeressed hazádat... Oh, a honszerelem
Most lehet őszinte, igaz, önzéstelen.
Ne is tőle kívánd, amit ő nem adhat:
Magadban keressed az édes jutalmat.
Csillagi nem lesznek, fényes díszjelei:
Keresztje elég van, – de maga viseli.”

Arany János autodidakta módon képezte magát, klasszikus műveltségét nem az iskolapadban szerezte, hanem saját akarata és elképzelése szerint építgette fel magának az antik mitológia és irodalom világát, melyeket így egészen más aspektusból szemlélhetett. (Jómagam hasonlóképpen járván teljességgel átérzem ezt, amíg kötelező volt, teljes érdektelenséget tanúsítottam irántuk és

csak első görögországi nyaralásom alkalmából éreztem rá azok csodáira és élvezem őket azóta mindenféle kényszer nélkül). Az ógörög és a latin mellett német, angol és francia műveket is olvasott eredetiben. Ezeken a nyelveken is rengeteg szót ismert, a helyes kiejtést azonban ezzel a módszerrel nyilvánvalóan nem sikerült elsajátítania. Amikor angolokkal találkozott és beszélni próbált, ők természetesen nem értették meg, hanem jóindulatú mosollyal megjegyezték: mennyire hasonlít ez a magyar nyelv az angolra. Amit azonban könyvekből lehetséges volt megtanulni, ő gyakorlatilag mindent tudott, igényes és lelkiismeretes munkával készült fordításai sok esetben jobban sikerültek az eredeti alkotásoknál. Csodálatos összefoglalást írhatott volna a mitológiáról, ha az ő korában szokás lett volna klasszikus témákat bolygatni. Így csupán utalások bizonyítják soraiban azt a mérhetetlen tudásanyagot, mellyel ezen a területen is rendelkezett. Azt, hogy nem csupán a görög és római mítoszokkal foglalkozott, fényesen bizonyítja a Rege a csodaszarvasról című eredetmondája, mellyel nem létező ősi eposzunkat kísérelte meg helyettesíteni. Ugyanakkor Ágnes asszony történetében fellelni vélhetjük a hasonló vétket elkövető Danaidák sorsát, akik szintén örökké tartó, hiábavaló fáradozásra ítéltettek. Arany mitikus vizekre evez többek között az *Epilógus*-ban felbukkanó utalással Nessus vérére, valamint a *Széchenyi emlékezetében* Ikarusz, Kasszándra és Anteusz megemlékezésével is.

A művészek nagy részének hagyatékában általában találhatunk úgynevezett „korai műveket”, ő azonban ifjúkori költeményeit nem őrizte meg, nem akarván másokat éretlen gyümölcsökkel bombázni, így azok legfeljebb töredékesen vagy közvetített formában maradtak ránk. Első publikált alkotása viszont rögtön pályadíjat nyert, a ma már kevésbé ismert *Az elveszett alkotmány* című satirikus eposz stílusa még kissé csapkodó és nehézkes (már legalábbis későbbi önmagához viszonyítva), hexameteri anakronisztikusan csengenek a modern politikai kérdések taglalása közepette. Mindezek után a *Toldi* váratlan üstökösként tűnt fel a magyar irodalom egén. Az ifjú poéta pályafutásának rendkívül jót tett az akkor már elismert Petőfi Sándor barátsága, aki levelezésüket a címben idézett sorral kezdte. Bensőséges kapcsolatuk azonban a szabadságharc költőjének korai elhunytá következtében sajnálatosan alig két és fél évig tarthatott.

Ha szóba kerül, ki volt Arany János, ma legtöbben talán ezt válaszolnák: a *Toldi* szerzője, mivel ennek cselekményére mindenki jól emlékszik az iskolából, a belőle származó pontos, avagy éppen pontatlan idézetek bőséges mennyiségben forognak közszájon, jóllehet, amint láthattuk, ez a mű munkásságának kezdetén keletkezett, a kibontakozás még csak ekkor indult el a kiteljesedés felé. A magyar szabadság ügyének bukása miatt az írást kedveszegetten abbahagyni készült, ez azonban végül (nagy szerencsénkre) nem következett be, Vörösmarty Mihály halálát követően pedig kénytelen volt a nemzet költőjének szerepét egyedül felvállalni. Egyéniségéhez ez állván legközelebb, élete minden szakaszában írt balladákat, melyek gyökeres átalakulást idéztek elő ebben a modern, végzetszerűséget hordozó, népi eredetű műfajban. Nyelvezetének alakulása is ezekben figyelhető meg leginkább a kezdeti „parasztosabb” stílustól egészen a nehezen meghatározható műfajú *Buda halála* „arisztokratikus” zengéséig. Életművét talán Szerb Antalnak sikerült legtalálósabban jellemeznie: "Minden szál hozzá vezetett, és minden szál tőle vezet, a magyar szellemi életnek ő a sugárzási központja".

A 65. születésnapján írt *Sejtelem* című versében megjelenik közelgő halálának előérzete és egyben kifejezésre juttatja, hogy Isten majd az ő pótlásáról is gondoskodni fog. Az Ő bátorítása juthat eszünkbe Józsué könyvéből: Noli metuere, et noli timere, quoniam tecum est Dominus Deus tuus” (Ne félj, és ne rettegj, mert veled lesz az Úr, a te Istened) vagy Ovidius Carmenta szájába adott vigasztaló szavai, melyek így fejeződnek be: „et tibi, crede mihi, tempora veris

erunt” (és neked, hidd el nekem. eljön a kikelet ideje). Az Úr akarta azt úgy, hogy éppen korábbi jó barátja, a neki lelkét elküldő Petőfi Sándor szobrának felavatásán érje az a betegség, mely a jóslatot végül beteljesítette. Temetésén Szász Károly költő, későbbi református püspök *Széchenyi emlékezete* című ódájából vett saját szavaival búcsúzott tőle ekképpen: „Nem hal meg az, ki milliókra költi Dús élte kincsét, ámbár napja múl”. Arany János neve valóban kitörölhetetlenül fennmarad a magyarság nagy krónikájának legszebb lapjain az idők végezetéig.

Petőfi Sándor és Arany János levelezése

– részletek –

Pest, február 4. 1847.

Üdvezlem Önt! Ma olvastam Toldi-t, ma írtam e verset, s még ma el is küldöm. Az „Életképek”-ben ki fog ugyan jőni, de én minél hamarabb akarom Önnek tudtára adni azon meglepetést, azon örömet, azon elragadtatást, melyet műve költött bennem. Hiába, a népköltészet az igazi költészet. Legyünk rajta, hogy ezt tegyük uralkodóvá! Ha a nép uralkodni fog a költészetben, közel áll ahhoz, hogy a politikában is uralkodjék, s ez a század föladata, ezt kivívni célja minden nemes kebelnek, ki megsokallta már látni, mint martírkodnak milliók, hogy egypár ezren henyélhessenek és élvezenek. Égbe a népet, pokolba az aristokrátiát!

Írjon Ön nekem, ha nem fogja restellni; írjon magáról, akármit, mindent, hány éves, nőtlen-e vagy házas, szőke-e vagy barna, magos-e vagy alacsony ... minden érdekeln fog. Isten Önnel, Isten Önnel. Ab invisis őszinte barátja

Petőfi Sándor

ARANY JÁNOSHOZ

*TOLDI írójához elküldöm lelkemet
Meleg kézfogásra, forró ölelésre! ...
Olvastam, költőtárs, olvastam művedet,
S nagy az én szívemnek ő gyönyörűsége.*

*Ha hozzád ér lelkem s meg talál égetni:
Nem tebetek róla ... te gyújtottad úgy fel!
Hol is tehattél szert ennyi jóra, ennyi
Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénnel?*

*Ki és mi vagy? hogy így tűzokádó gyanánt
Tenger mélységéből egyszerre bukkansz ki.
Más csak levelenként kapja a borostyánt,
S neked rögtön egész koszorút kell adni.*

*Ki volt tanítód? hol jártál iskolába?
Hogy lantod ily mesterkezekkel pengeted.
Az iskolában nem tanulni, hiába,
Ilyet ... a természet tanított tégedet.*

*Dalod, mint a puszták harangja, egyszerű,
De oly tiszta is, mint a puszták harangja,
Melynek csengése a rónákon keresztül
Vándorol, s a világ zaja nem zavarja.*

*S ez az igaz költő, ki a nép ajkára
Hullatja keblének mennyei mannáját.
A szegény nép! olyan felhős láthatára,
S felhők közt kék eget csak néhanapján lát.*

*Nagy fáradalmait ha nem enyhíti más,
Enyhítsük mi költők, daloljunk számára,
Legyen minden dalunk egy-egy vigasztalás,
Egy édes álom a kemény nyoszolyára! -*

*Ezen gondolatok elmém környékezték,
Midőn a költői szent hegyre jövék fel;
Mit én nem egészen dicstelenül kezdék,
Folytasd te, barátom, teljes dicsőséggel!*

Pest, 1847. január

*

Szalonta, február 11. 1847.

Viszont üdvözlésemet Önnek!

Ha: versem, levelem zavartnak tűnik fel Ön előtt, ne csodálkozzék rajta. Parlagi múzsám, mint együgyű porleány, elpirul a dicséreten s összefüggetlen szavakat rebeg. Február 10-edike – ha szabad törpeségeket óriási dolgokhoz hasonlítanom – úgy rohant meg a kitüntetéssel, mint Macbethet a diadalnap: vajha tévútra ne ragadtassam általa! Előbb a túlságos dicsérés a fővárosi újságokban, azután a Szépirodalmi Szemle, azután Vahot Imre levele s végre, mi a többiek koronája: *levél Petőfitől!*... Hol veszek erőt, megérdemelni *ezt!*

– Önnek elveit a nép és költészete felől forró kebellemel osztom... hisz nekem *önzésből* is azt kell tennem! Nemzeti költészetet csak azontúl remélek, ha előbb népi költészet virágzott. Mit szólna Ön hozzá, ha valaki tisztán népi szellemben és nyelven írt (komoly) eposzra vetné fejét? Chimaera lenne ez ...?

Magamról írok: de mit? Hogyan érdekelhetnék Önt az én hétköznapjaim? – Nem éppen homályosan futott iskolai pályám derekáról ábrándim színész-csoporthoz vezettek, melynek művészete, mint nyakon öntés jeges vízzel, akárkit is kiábrándított volna. Két hónap telve odahagytam s szülőföldemre visszatérve, most jegyzői minőségben, hitvány évi bérért, naponkint egyremásra 10 órát hivatalban vagyok. A többi időmet részint szeretett nőm, s két kis gyermekem, részint Homérom és Shakespeare-em társaságában töltöm el, – s talán sohasem érintik vala lábaim az írói pályát, ha a sors iskolatársamat, Szilágyi Istvánt nálam két évig mindennaposá nem teszi.

De jól tettem, hogy kiléptem. Használtam általa az irodalomnak, használtam magamnak. Az irodalomnak, mert Önt egy oly *szép vers írására ösztönöztem*; magamnak, mert Ön, kit annyira tisztetek, baráti jobbát nyújtá felém. Isten áldja meg Önt mindenikért ...

„Áldja meg az Isten ezen a világon,
Még a másikon is, szívemből kívánom”.

tisztelevé szerető barátja
Arany János

VÁLASZ PETŐFI SÁNDORNAK

Zavaros lelkem, mint a bomlott cimbalom:

Örülni a szívem és mégis sajog belé,

Hányja-veti a hab: mért e nagy jutalom?

Petőfit barátul mégsem érdemelé.

Hiszen pályadíjul ez nem volt kitűzve ...

Szerencse, isteni jó szerencse nékem!

Másképp szerény művem vetém vala tűzbe:

Mert hogyan lett volna nyerni reménységem?

És mily sokat nyerék! Pusztán a pályabér

Majd elhomályosít, midőn felém ragyog:

De hát a ráadás! ... Lelkem lelkéig ér,

Hogy drága jobb kezed osztályosa vagyok.

*S mi vagyok én, kérded. Egy népi sarjadék,
Ki törzsömnnek élek, érette, általa;
Sorsa az én sorsom s ha dalra olvadék,
Otthon leli magát ajakimon dala.*

Akartam köréből el-kivándorolni:

*Jött a sors kereke s az útfélre vágott,
S midőn visszafelé bujdokolnék, holmi
Tüske közől szedtem egynehány virágot.*

*Jöttek a bú-gondok úti cimborának,
Összebarátkoztunk, összeszoktunk szépen,
Én koszorút fűztem, ők hamiskodának,
Eltépték fűzérem fél elkészültében.*

*Végre kincset leltem: házi boldogságot,
Mely annál becsesb, mert nem szükség őrzeni;
És az Iza partján ama hű barátot ...
Nem is mertem volna többet reményleni.*

*Most, mintha üstökös csapna szűk lakomba,
Éget és világít lelkemben leveled:
Ó mondd meg nevemmel, ha fölkeres Tompa,
Mily igen szeretlek Téged s őt is veled.*

*

Pest, Február 23. 1847.

Lelkem Aranyom! Nem veszed tán rossz neven, ha elhagyom az önözést. Én olyan ember vagyok, hogy, amely házba bemegyek, szeretem magamat hanyatt vágni a ládán ... miután tehát nálad bekopogtattam, s te ajtót nyitottál: megengeded, hogy egész kényelmemet használjam, amennyivel inkább, mert már barátomnak neveztelek s te engemet viszont, és én, részemről, nem is szoktam e szót mindennapi értelemben használni, s remélem, te is így alkalmaztad reám. Igaz, hogy ismernünk kell annak jellemét, kit barátunknak választunk; de hiszen, gondoltam, te az enyémet már ismerheted munkáimból, valamint én kiismertem a tiedet Toldiból. Aki ily dicsően festette a gyermeki szeretetet, annak magának is jó fiúnak kell lennie, s aki jó fiú, az nem is lehet rossz ember, az szép, tiszta, nemes lélek. Ilyennek tartalak téged, s ezért neveztelek mindjárt barátomnak. Leveled csak ma került kezemhez, isten tudja hányadik embertől, aminek magam vagyok oka, mert elfelejtettem megírni szállásomat, annyira magamon kívül voltam akkor az elragadtatás miatt. Látod, és mégis azzal vádolnak némelyek, hogy én el vagyok fogulva a költők

ellen. Ez udvarias kifejezése annak, hogy magamon kívül senkit nem akarok költőnek ismerni, s az élő istenemre mondom, ez a legnagyobb rágalom. Az igaz, hogy a tehetség nélkül vagy a fél tehetséggel előretolakodó embereket nem szeretem, nem szenvedhetem, elgázolom, ha lehet, de a valódi tehetség előtt leborulok és imádom! – Nagy, igen nagy öröömre volt leveled, s versedet már annyiszor elolvastam, hogy könyv nélkül tudom. Majd leírom és elküldöm Tompának. Legény ám még az is a talpán! Átaljában: Arany, Petőfi, Tompa, isten-krisztusugyse szép triumviratus s ha dicsőségünk nem lesz is oly nagy, mint a római triumviratusé volt, de érdemünk, úgy hiszem, lesz annyi, ha nem több. S az érdemdíj? Egy falusi papság, egy falusi jegyzőség és egy nagy városi ... izé ... semmi. De sebj! én igénytelen ember vagyok, s ezzel is beérem, s ha éhen veszek is, megélek holtom napjáig, azon túl pedig nem szoktam aggódni sorsom felől ... a temetési költségekről gondoskodják más. Bizony szomorú mesterség ez a magyar írás! Valami hivatalt tán csak magam is kaphatnék, de attól meg irtózatosan iszonyodom, s így nem marad más hátra, mint: egyél öcsém, ha van mit. Ah, a lelkem fáj, ha elgondolom, milyen beduin veszett el bennem! De hiszem az istenemet, hogy itt nálunk is megjön még az ideje, mikor a szabadságimádó pogány emberek is megélhetnek, nemcsak az *egy igaz úr* előtt alázatosan görnyedező jámbor keresztyének. Ezért nem is házasodom, mert megeshetik, hogy, amit nem akarnék, özvegyet és árvákat hagynék magam után. Nem házasodom, barátom, pedig, hejh be képzem, milyen szép az a házaseslet, milyen boldog lehetsz te benne!

Azt kérdezed leveledben, hogy nem lenne-e chimaera a népi szellemben és nyelven írt komoly eposz? Meghiszem, hogy nem; és nagyon jól teszed, ha minél előbb belekapsz. Csak királyt ne végy hősödnék, még Mátyást se. Ez is király volt, egyik kutya, másik eb. Ha már a szabadság eszméit nem olthatjuk szabadon a népbe, legalább a szolgaság képeit ne tartsuk szemé elé, mégpedig a szolgaságnak a költészet színeivel kellemessé, vonzóvá festett képeit. Nekem ily eposz már régi eszmém, hőseim Trencsényi Csák Máté és Rákóczi. Az a szerencsétlenségem, hogy egyiket is, másikat is agyonütné a censura, s későbbi tán jobb idők számára azért nem írhatom meg, minthogy napról napra élek, s így nem fordíthatom időmet olyan művek készítésére, melyekért mindjárt nem fizetnek. Látod, barátom, ilyen a nyomorúság. Adna csak nekem a nemzet évenként hét-nyolcszáz pengőforintot, megmutatnám, hogy pénze nem lenne elvesztegetve. Ezt természetesen csak a nemzettől fogadnám el, privát embertől a fél világ sem kellene ajándékba; persze, hogy a nemzetnek kisebb gondja is nagyobb, mint ilyesmire csak gondolni is. Nincs a földön gyermekeitől zsarnokilag követelőbb s aztán irántok hálátlanabb anya, mint édes hazánk, ez a jó Magyarország.

De már annyit pletykáztam, hogy bele is únhattál; megállj, ha arra a tájra vetődöm, majd kibeszéljük magunkat. Meglehet, hogy a jövő nyáron Erdélybe utazom; akkor semmi esetre sem mulasztalak el meglátogatni. Úgy szeretnék már látni, és megölelni és fölkiáltani a múzsa nevében. „Lelkemből lekedzett gyönyörű magzatom!”, mint Toldinak mondja az anyja. – Én ugyan roppant kuvasz levélíró vagyok, de azért, ha nem restelled, néha-néha szívesen firkantok össze egypár bolondságot számodra, s a te leveleidet mindig gyönyörrel veszem. Lakásom: Hatvani utca, Jankovics-ház, 585. szám, 2-dik emelet ... azonban, ha írsz, tán mégis inkább a Pillwax kávéházába címezd; ott könnyebben hozzájutok, minthogy itthon nagynéha szoktam lenni. Márciusi vásárra megjelennek összes költeményeim; ha tudnám: mi úton-módon juthatnak hozzád, küldenék egy példányt.

Szilágyi Pistával levelezel, úgy-e? Írd meg neki, hogy eddig is szerettem, de most még jobban szeretem, azt tudva, hogy ő ösztönzött téged az írásra. Eszköz volt ő a gondviselés kezében, mely

ha elrejtí is gyöngyeit, rendel számára halászokat, kik azt fölhozzák. Te új példa vagy azon régi állításomra, hogy a világon semmiféle tehetség el nem vesz. Nem olyan bolond a természet, hogy hiába teremtsen erőket. Amit teremt, azért teremti, hogy hasznát vegye. Hanem hát áldjon meg a jó isten, és ha érdeklí hitvesedet idvezletem, mondd, hogy idvezlem őt melegen. Téged pedig ölel igaz barátod

Petőfi Sándor

NB. Hallom, visszakérted Toldi-t javítani vagy mi. Ugyan minek? Hanem ha már ott van, legalább iparkodjál felküldení, hogy minél hamarabb kinyomhassák, s aztán bámulhassa két ország!

*

Szalonta, ápríl 21. 1847.

Kedves Petőfim! Hol találhatnék keblet, melyben érzéseim oly rokon érzést gerjeszthetnének, mint a tiedben; mely felsírna a nép ínségén – és, mivel az alamizsnázó gazdagok nem, – részvét könnyével hintené fájdalmának égő tüzét. A mezőváros, melyben bölcsőm rengett, romokban hever. Irtózatós látvány, barátom, egy nagy sík területen semmit sem látni, mint kormos falakat, nyulánk kéményeket s itt-ott még most is füstöltő üszköket. A házak – vagy inkább romok, többnyire lakatlanok, néhol egy-egy hű kutya, félig összeégve, őrködik azok körül, vagy az éhenhalással küzdő házigazda tántorog köztük, megtekinteni, most először, a hajlék omladékait, honnan szombaton alig tudná kimenteni maga és családá életét az éhenhalás számára. - Szombaton, ápríl 17-dikén, déli 12-1 óra közt éppen hivatalban valánk. Megkondul a vészharang, szerteszét futunk. Egyetlen rossz fecskendőnket néhányan megragadjuk, – mert a lovakat várni késő volt, – de mit ér ez, nádas, amellet sűrűn és rendetlenül épített házak közt, oly irtóztató szélben, milyen akkor dühöngött!

Visszafutok, s már előttem is tűz. A városház teljesen lángban van, körülvéve a leomlott égő náddal, s nincs egy lélek körülte: de minek is – a védés lehetetlen. Rémülten futok lakomra, mely cserépfedelű ugyan, de azért nem biztos: mert látok cserepes épületeket lángba borulni. Végő szobáimból egy másikba hordom bútoraimat, hol azok semmivel sem valának nagyobb bátorságban, de pincém már tele volt a szomszédok holmijával, oda nem hordhatom. Már a templom – velem csaknem szemközt – ég, körülöttem nádas épületek. Hátul harmadik szomszédom háza s tőszomszédom óla már lángokban. Semmi védelem, mert kiki sajátját oltalmazza. Négy-öt szomszéd mégis összekerül s erőnk végmegfeszítésével hordjuk a vizet: az elhalt remény éledni kezd s a nádas kis ház tőszomszédomban meg van mentve. Szerencsére az égő házacska nem is náddal, hanem elavult, elrothadt gazzal volt fedve, amiatt nem éghetett sebes lánggal, különben végünk. A tűzveszély szélső vonala lakom megett húzódott át. Kerítése, ólam, kertem teljes épségben maradt, s most, bár a város, mondani, egészen nyugotra feküdt

lakom megett, az én kerítéseem maradt legszélsővé – azon túl a gyepig rom – meg rom.

Azonban ez még nem volt elég.

A lenyugvó nap vérvörös szemet vete vissza a füstölgő romokra, az ellankadt emberek pihenni ültek le, nem azért, mintha már nem volna veszély, hanem mivel végkép kimerített erejük megtagadta a további szolgálatot. Egyszerre zúgva jó nyugotról a szél, szikrákat szórva a még folyvást égő romok körül, mindinkább gerjesztve ezeket, s a város hátramaradt keleti részét is végveszéllyel fenyegetve. Ez még inkább megöle reményemet: mert a déli tűz csak haránt szolgált lakomra: de ez egyenesen annak tartott. Én, s rólam az egész város... már bizonyosnak hívém. Magam, nőm, egy-két szomszédnő és gyereke... ennyien valánk a gát, melynek a vészrohamot meg kellett akasztania dühöngésében!... A nők jajgattak, s kezeiket törték; reményem nekem sem volt ugyan, de azért edényt ragadtam, s öntözni kezdém az égő romokat. Buzdításomra a nők is azt tevék. – S íme! egy rom a másik után ki lőn ragadva a vész fogai közül; a szikrák mind távolabbról repültek, s elfáradtak, mielőtt épületet találtak volna. Fel-feléledtek ugyan a már előntözött romok is, mint megannyi hidrafővel kellett küzdenünk velök – de a győzelem mégis inkább részünkön állt, mindaddig, míg – éjfél tájban – végképp el nem hagyott erőnk.

Most megszánt az ég – bőven hullatta részvétkönyzeit... Zápor ömlött a romokra – hosszas – órákig tartó. Soha szebb zenét nem hallottam, mint e zápor zuhogása. Nem olthatta ugyan ki a romokat, de megáztatá a fedeleket, s ellocsolá a repülő szikrát és parázst. Ez éjt és még egy másikat felöltözötten virrasztánk át; még most sem vagyunk túl minden veszélyen, egyfelől az ínség látása, másfelől a rettegés – egy, talán éjjel jövő, vészről, melyben, nem lévén jeladó haragunk, – talán sokunk élete lenne lángok martalékává, irtóztatóvá teszi napunkat, éjünket. Hozzá a teljes zavar, minden közirományaink elégetése miatt – s csak az isten tudja, miféle baj nem... A leégett épületek száma 2175.

Öllelek, kedvesem. Oly jól esett ezeket neked megírnom, panaszul részemről, megnyugtatóan a tiedről. Meglehet, hogy te, mint családalan, nem érzed eléggé ily vésznek rettenetességét, de képzelni mindenesetre tudod, s képzel az aggodalmat, melyben vagyok, a rémületet, melyben valék. Máskor talán az irodalom is eszembe jut, most csak az ember írja e levelet, ki téged úgy is, mint embert és barátot, igen szeret.

Holtig hű barátod

Arany János

*

Pest, március 21. 1848.

Öcsém, Jankó! Megvallom, nagyon kár volt azzal fárasztanod magad, hogy más ember levelét lemásold s azt nekem elküldd. Ha azt gondolod, hogy én a pletykákban gyönyörködöm, titánilag csalatkozol. Azért semel pro semper [egyszer s mindenkorra – a szerk.], hagyjuk el a pletykákat. Kivált ily időkben! forradalomban! Forradalom van, barátom, s így képzelheted, mennyire vagyok

elememben! ...Sokan el akarják mozgalmainktól e nevet disputálni, és miért? mert vér nem folyt. Ez csak dicsősége a dolognak, de a dolgot nem változtatja meg. Én forradalomnak tartok minden erőszakos átalakulást; márpedig mi erőszakkal vívtuk ki a sajtószabadságot és Stancsics [Táncsics Mihály – a szerk.] kibocsáttatását. Hogy ellenszegülés nem történt, ez csak azt mutatja, hogy az ellen vagy teljesen átlátta tehetetlen gyöngeségét, vagy gyáva volt megtámadni bennünket. Hah, ha láttad volna, midőn a *comité du salut public*ből [Közcsendi Bizottmány – a szerk.] a deputáció [küldöttség – a szerk.]megjelent ezrek és ezrek kíséretében a követeléseivel, milyen halvány volt s mint reszketett a nagyméltóságú helytartótanács! ...

De én most nem érek rá hosszan írni, csak azt adom tudtadra, hogy „Coriolán”-omat már nyomtatják, s ott az első cím ez: „Shakespeare összes színművei, fordítják Arany, Petőfi és Vörösmarty”, hát ehhez tarts magad. Készítsd el vagy „János király”-t, vagy a „Windsori Víg Nők”-et, hogy annak idején, ha szükség lesz rá, elküldhesd. A mutatványt mért nem küldted „János Király”-ból? s általában mért nem írsz, he? – a későbbi fordítandó művekről majd később beszéljünk. Tisztelünk-csókolunk benneteket. Isten ójon, kedves barátom, minden veszedelemtől ott a kemence mögött. Írj minél előbb! Igaz barátod:

Petőfi Sándor

A levél szélén: Az idemellékelt verset nyomta ki legelőször a magyar szabad sajtó. Tedd el emlékül e példányt belőle.

Arany János jegyzete: „Más ember levelét”. Tompának egy hozzám írt levelét, melyben Petőfi iránt, ki vele már feszült viszonyban volt, a legmelegebb indulattal s érdemei teljes méltánylásával nyilatkozik. Ezáltal akartam Petőfit kibékíteni, mert fájt nekem, hogy oly semmiségen összezőrdültek, fájtak Petőfi nyilatkozatai Tompáról. De nem értem célt, Petőfi még zordabb lett Tompa iránt, s engem is lehord. Tompa nem tudta meg, hogy levelét elolvasta Petőfi; ily eredmény után azt vele tudatni, annyi lett volna, mint őt is magamra haragítani. Talán gyöngeség, amit elkövettem, de legjobb szándékból eredt: abból, hogy két jó barátomat, kiket egyformán szerettem, összebékítsek. 1858. jan. 2.

*

Szalonta, március 26. 1848.

Kedves Sándorom! Vedd szíves kézszorításomat polgári dicső küzdelmeidért.

Nem következett ugyan még rám a levélírás: de meg nem állhatom, hogy örömem s *büszkeségem* teljében fel ne kiáltsak:

„*O et delictum et dulce decus meum*”.

(Óh, gyönyörűségem és drága büszkeségem!)

Add át kézzel írt levelemet s ölelésemet a lelkes Jókai Mórnak is.

Tompa ápril 10-én nálad lesz: add át neki e levelet.

Amit idemellékeltem, nyomasd először gyanánt „Murány Ostroma” elébe.

„Toldi Estéje” készen hever, még nem indítottam útnak, mert a közelebbi nagy dolgok miatt iszonyúan elment a másolni való kedvem.

Pünkösöd után sem lesz az késő.

Isten áldjon meg benneteket. Barátod

Arany János

*

Pest, augusztus 16. 1848.

Kedves barátom! Olvastad-e Tacitust? ha nem, olvasd el, tapasztalod, hogy köztem s közte (legalább e levelet tekintve) nagy hasonlatosság létezik, ami a rövidegét illeti.

Mindeddig nem írtad meg, mennyi honorariumot kívánsz az „Életképek”-től „Toldi estéje”-ért.

Arcképeidből a példányokat hogy küldjem el? – Utolsó marha leveledből ítélve, azt gondoltam, hogy ott lenn vagy valahol a bunyevácok között, s erősen... bújkálsz a kukoricában, azért nem is írtam mindeddig. Új lakásom: Lövész u. 391. – A legpecsovicsabb lap széles a hazában a „Nép Barátja”, értve benne kedves collegád royalistico-ministerialis cikkeit. Ezt én mindjárt eleinte, vagyis előre sejtettem, sőt neked is megmondtam, hogy Vas G. ha nem is gazember, de éretlen legény. De én ökelme becsületében sem bízom határtalanul, azért hatalmazz föl engem világosan legközelebbi leveledben, hogy megszámlaltassam őt a lap jövedelméről, ha jónak látod. Én jónak látom. Emichnél voltam ügyedben; felelete az, hogy csak a jövő év áprilisban fogja megmondani bizonyosan, mennyi kelt el „Murány Ostromá”-ból, mert csak akkor számol a vidéki könyvtárakkal; annyit azonban mondhat, hogy ha a vidéken is oly kelendősege volt, mint helyben, úgy már bejött a nyomtatási költségnek vagy fele. – Én a minap fejeztem be egy hosszú költeményt (valami 3400 sornyi), melynek címe: „Az apostol”.

Mi jól vagyunk, egészséghiány és pénzbőség nem háborgat. De a haza cudarul van; vagy jön egy mindent felforgató, de mindent megmentő forradalom, vagy elveszünk, de oly gyalázatosan, mint még nemzet nem veszett el. Én hiszem, hogy egy roppant forradalom előestéjén vagyunk, s tudod, nekem nincsenek vaksejtelveim. Akkor aztán első dolgunk egy óriási akasztófát állítani s rá kilenc embert!

Isten veletek mindnyájatokkal. Ölelünk, csókolunk benneteket! - barátod

Petőfi Sándor

Írj minél előbb!

*

Szalonta, szeptember 27. 1848.

Öcsém Sándor! Mielőtt Jellasich elfoglalná Pest városát és téged bokros érdemeidért premier miniszterének tenne, kívántam ezen soraimat hozzád lengedeztetni, avégre, hogy megtudhasd, miszerint én s az enyéim még élünk, még sem a vadrácnak, sem pediglen a környéken lázadó románokú testvéreinknek körme közé nem estünk.

Mióta pesti utamból, melyet a halhatatlan akadémikus barátommal – egyébkint a legnagyobb szűzi ártatlanságban, egyedül, csupán csak és kiváltképpen a te Halhatatlan társaságod tiszteletére tettem, – mióta, mondok, ezen pesti útból megérkeztem, azóta honn vagyok s elmémet járatom azon a dolgon, mi módon lehetne kieszközölni, hogy a magyar haza kebelében a mérges fekélyek és pattanások, Jellasich et Compagnie, rácok, horvátok, oláhok, tótok, vendek, szászok, svábok s több ily férgek, ha nem is zsírosszájú magyarokkal, legalább echt francia néppel cseréltessenek ki [a bécsi udvar a magyarok ellen lázította a nemzetiségeket, ami etnikai villongásokhoz, súlyos atrocitásokhoz, végül háborúhoz vezetett – a szerk.].

De hagyjuk e fontos tárgyakat és térjünk kevésbé fontosakra.

Schedelnek átadtad-e „Toldi Estéjé”-t? Ha igen, vedd vissza és tartsd harckész állapotban, hogy mihelyt rá szükségem lesz, azonnal segélyemre jöhessen harcias buzogányával.

Tompa megszüntette velem levelezését, utóbbi levelémre, melyet neki Gäfenbergbe küldtem, nem felelt. Hajlandó vagyok hinni, hogy Pesten léte alkalmával te pletykáztad tele a fülét, mert ahhoz nagyon értesz.

De többet nem írhatok, mert holnap hajnalban szüretem fog instruáltatni. Szívesen látlak. Az ördög és minden szentei vigyenek el, ha holnap szüretre hozzám nem jössz.

Arany János

Szüret után

Öcsém, a szüret elmúlt. Hál' istennek, nem mondok egyebet. Akár van bor, akár nincs, Hál' istennek, mert a szüret elmúlt. Én ki-szenvedtem!!! Egyébiránt, pajtás, olyan húsz akó borom lett, mint a pinty. Gyere, igyuk meg ketten: én is tizet, te is tizet. Vagy inkább ne igyuk: ha eljő az ellenség, lekenyerezem vele. Hogy lehet valakit borral lekenyerezni?

Szeretném tudni, hogyan áll a dolog Vas Gerebennel. Hány előfizetőnk van? mi a közköltség stb. A te mindenhatóságod mindezeknek végére fog járni (mert szavad adtad) és az én mindentudóságomnak tudtára fogja adni.

Ha pedig az Úristen és Jellasich őfelsége ketten úgy akarnák, hogy még Kufsteinban se lássuk egymást, hát az én istenem téged áldjon meg et quidem a tieiddel együtt.

Ölel(né)lek, Csokol(ná)lak, de oly messze vagy tőlem, mint a ...mint a boldogság.

Arany János

Ballai László: Egy dolgozat osztályzása

Egy tudományos dolgozatot sokféle szempont és mérce szerint lehet osztályozni. A tényanyag megfelelő visszaadása, a beléfkettett munka mennyisége, a szerkesztési elvei, a kreativitása, az újszerűsége – bizonyos idő elteltével –, másokra gyakorolt hatása alapján. A diplomadolgozat általában egy ifjú értelmiségi első tudományos megmérettetése, amelyről szakavatott bizottság előtt kell számot adnia, bizonyoságot téve arról, hogy gondolkodási struktúrája és ismeretei megfelelnek az általa elvégzett egyetem vagy főiskola tanulmányi szintjének. Hazánk értelmiségét nagyon súlyosan minősíti, hogy sok esetben a jelölt, de még az államvizsgabizottság sem kellő komolysággal tekint a diplomamunka – vagy éppen a doktori disszertáció – megírására, s mintha kéz kezét mos alapon kialakult volna a közmegegyezés az innen-onnan összeollózott salátaanyagok elfogadására.

Orbán Viktort – a jelenlegi magyar miniszterelnököt – nem érheti az a vád, hogy ne kellő energiával és figyelemmel készítette volna el *A társadalmi önszerveződés és mozgalom a politikai rendszerben (A lengyel példa)* című diplomadolgozatát, hogy ne ő maga fogalmazta volna, de legalábbis látta volna el összekötőszövegekkel azt, mert stílusa bővelkedik – a későbbi politikai megnyilvánulásaira is jellemző – karcos, önhitt (többesszám egyes személyben írt), nem különösebben (vagy egyáltalán nem) intellektuális jegyekben. A dolgozatra jeles érdemjegyet kapott, mert – Samu Mihály egyetemi tanár szerint – annak „szakirodalmi háttere, elméleti fogalomrendszere messze túlhaladja a szokásos szakdolgozati szintet.” Ez persze nem jelent egyebet, mint hogy a jelölt a szokásokkal ellentétben (amely szokásokat egyébként az egyetemi követelményrendszer irányítani, nem pedig követni volna hivatott) komolyan vette tanulmányi feladatát és megtanulta a leckéjét.

1987-ben vagyunk, azaz a késő Kádár-korban – amit lehet érzékelni – és két évvel a berlini fal első téglájának kiütése előtt (amit remélni sem lehet). Nagyon izgalmas korszak ez, ugyanis a felülről elindított reformoknak köszönhetően, évek óta folyik a rendszerváltás, így már megtörtént a Nemzetközi Valutaalapba és a Világbankba való belépés, a kétszintű bankrendszer kialakítása és – a külföldi tőkét vonzó és magáncégek alapítását lehetővé tévő – társasági törvény megalkotása. Másfelől alulról aktivizálódik a politikai pluralizmust követelő értelmiség, amely – elsősorban a felsőoktatási intézményekben – alkotóműhelyeket hoz létre, ahol ismertetik a polgári társadalmak gyakorlatát és tapasztalatát, egyszersmind bírálják is azokat. E bírálatok részben

öncenzúraként, másrészt viszont reális kritikaként értékelhetők. E műhelyekben növekedett fel a demokráciáért – nem pedig a szocialista demokratizmusért – kiáltó, rendszerváltó értelmiség, amelynek Orbán Viktor is a tagja – és én is.

Mármost, ami Orbán Viktor szakdolgozatát illeti, abban egyetlen önálló gondolat sem található. A kompiláló híven közvetíti oktatói és az általuk ajánlott szakirodalom – továbbá nem csekély mértékben újságcikkek – megfontolandó (vagy éppen végtelenül leegyszerűsítő) megállapításait. Mégis, miközben a bíráló munkáját, aki öncenzúrákat gyakorolva, értékelésének igazi okát (noha abban ölt testet a rendszerváltásról szóló tanítása) mélyen elhallgatja, elégtelennek kell minősítenem, addig a jelöltnek kiosztott jeles érdemjegyet valóban indokoltnak tartom, persze nem a dolgozat tartalmáért vagy jólszerkesztettségéért, hanem a dolgozatíró attitűdjéért. Ez pedig a szocialista államnak a demokrácia nevében történő konok nekifeszülés az önszerveződés, a civil társadalomban rejlő lehetőségek hangsúlyozásával. Hogyan, milyen eszközökkel és erővel törhető meg a monolitikus állampárt politikai hatalma? Orbán minden mondatával e kérdést sulykolja olvasóiba s vágja egyszersmind a diktatúra szekértolójának arcába.

„Mit tudunk mondani a szocialista társadalmak esetében az állami szervezet rendszertől függetlenül, azok alól vagy mellől előbújó, közhatalmi viszonyoktól mentes állampolgári kezdeményezésekről a politikai állam–polgári társadalom terminus technicus segítségével?” – idézi helyesen. Igen figyelemre méltó az a citátuma is, miszerint „Ma már közhelyként hat Magyarországon az a megállapítás, hogy a polgári rend kifejlődésének legjelentősebb elméleti kérdése a polgári társadalom–politikai állam szétválasztásának értelmezése.”

A jelölt arra tesz kísérletet, hogy felvázolja a civil önszerveződés társadalomtudományi mintáit, majd e sablonnal elemezze az 1980-81-es lengyel válságot. Csakis a kezeit igazgató konzulensek hibájául róható fel, hogy teszi ezt Ágh Attila véleményének elfogadása dacára: „Nem beszélhetünk hagyományos értelemben (Nyugaton kialakult) civil társadalomról a szocialista politikai rendszerekben. Hiányzik a fogalom klasszikus értelemben vett használatához a társadalmi alrendszerek funkcionális elkülönülése, és hiányzik az államban testet öltő polgári egyenlőség is.” Szintén szembeszökő hiba, hogy míg világosan rámutat a lengyel vezetés kompetenciahiányosságaira, ugyanezt nem kritizálja a Szolidaritás esetében, holott annak zsákutcába jutására nem sajnálja a szót; amint az is, hogy nem világítja meg a lengyel katolikus egyháznak a kommunista államot alapvetően destabilizáló szerepét.

Ugyanakkor Orbán nem győzi eléggé hangsúlyozni a civil társadalom és az önkezdeményezés kulcsszerepét és jelentőségét, modern polgári viszonyok közepette, mint az államhatalom kiterjedélyesedésének gátját: „A társadalom vezetésének elemzése vetette fel a polgári társadalom – politikai állam fogalmának problémáját, a kettő viszonyának kérdését és az ebből következő taktikai konzekvenciákat. A klasszikus megállapítástól eltérően – amely a magánszféra megfelelőjeként használja a polgári társadalom kategóriáját, Gramsci a »konszenzusos viszonyok« által uralt területtel azonosítja ezt. Olyan szférája ez a társadalomnak, amely felöleli a konszenzuson alapuló kapcsolatformákat (pl. pártok, családok, egyházak és más önkéntes egyesülések). A hangsúly az önkéntes szón van, mert a pártokon és az egyházon belül is érvényesülhetnek kényszerlemek, de ezek önkéntesen vállalhatók, vagy levethetők – végső esetben a csoporthoz tartozás feladásával – míg a fogalom ellentétéként értelmezett politikai társadalom kényszere alól nem lehetséges kilépés.”

Végül is mi, a rendszerváltó értelmiségiek, lett belőlünk bár orvos, mérnök, ügyvéd, író vagy

éppen politikus, s vitatkoztunk bár azon, hogy megreformálható-e a szocializmus vagy pedig kíméletlenül vissza kell állítani a kapitalista viszonyokat, egyformán elkötelezettnek vallottuk magunkat a demokratikus államforma visszaállításában és annak minden körülmények között történő megvédésében – így Orbán Viktor is. A liberális platformról a szélsőjobboldalra sodródott politikus diplomadolgozata, harminc évvel ezelőtti – mindegy, hogy milyen tudományos színvonalú – politikai hitvallása miniszterelnöki ügyködése ismeretében tehát új elbírálásért kiált.

„Az állam sajátos helyet foglal el szocialista társadalompolitikai rendszerében, ezért elengedhetetlen ezt a sajátos pozíciót pontosan körülhatárolni. Hárompólusú viszonyrendszerrel állunk szemben; párt–állam–társadalom. – írta Orbán kritikailag. – Az európai társadalomfejlődés történetében az államközpontú politikai rendszerek voltak túlsúlyban s csak kivételesen fordultak elő más szisztémák. A politikai rendszer fogalmának taglalása nélkül, ez annyit jelent, hogy az adott társadalomalakulaton belül a stratégiai döntéshozó pozícióban – vagyis a főhatalom birtokosának helyzetében – az állam áll. Ennek megfelelően a pártok versengésének célja a kormányalakítás, az államgépezet birtoklása. A magyar politikaelméleti irodalomban ma már vita nélkül elfogadott tétel, hogy a szocializmus politikai rendszere pártközpontú politikai rendszer, a főhatalom birtokosa nem az állam, hanem a kommunista párt. Az állam létrehozása nem hordoz politikai alternatívákat, mivel a társadalom építésének alternatívái nem jelennek meg választási kérdésként.”

A jelölt által idézett Szabó Máté megfogalmazásával továbbszélesítve a problémát: „Adott társadalom, illetve társadalom-típus mozgalmi szektora a társadalom alapstruktúrája révén meghatározott egységet alkot. Ezen az egységen belül azonban a különböző részrendszerek, társadalmi szférák, lokális egységek stb. alapján elkülönült mozgalmi típusok, formák találhatók meg». A mozgalmi szektornak ezt a – mozgalom-elmélet művelői által »normális«-nak tekintett – plurális állapotát szüntette meg a munkásmozgalom az államhatalom birtokában.”

Egészen megdöbbentő, hogy az az Orbán Viktor, aki ifjú demokrataként 1989-ben részt vett az ellenzéki kerekasztal-tárgyalásokon, ahol a pártok kölcsönös garanciákat adtak egymásnak arra, hogy bármelyikük kerül is – bármilyen képviseleti aránnyal – hatalomra, tiszteletben tarják az általuk kialakított alkotmányos elveket és körmük szakadtáig küzdenek az egypártrendszer, vagyis a zsarnokság kialakulása ellen, nos, éppen ő merészel létrehozni egy posztkommunista diktatúrát, és azt olyan elvek alapján és azon aljas technikák alkalmazásával, amelyeket – a diplomadolgozatában megfogalmazott – politikai hitvallásában a leghatározottabban megtagadott. Ő, aki 1987-ben az önkezdeményezés prófétájaként lépett fel, az államhatalmat megragadva nem átallja civil szervezetek működését ellehetetleníteni, sőt nyíltan azok megsemmisítésének szükségességét hirdetni! Tehetségének maradékát, erejét és energiáját – nem utolsó sorban persze a végtelenül megalázott Magyarország minden erőforrását – arra fordítja, hogy a kinyíló, egyre sokszínűbbé váló világban egy – a sztálinista mintán alapuló – monolitikus, elmesorvasztó rendszert építsen ki, amelynek ő a középpontja és mozgatója, még azt sem bánva, hogy az egekig feldicsért hazát, Magyarországot évtizedekre visszaveti a társadalmi-gazdasági fejlődésben. Nemzetromboló helyzetében tetemre hívják saját megállapításai:

„Ha a politikai rendszer struktúrája zárt, akkor nem képes felszívni a társadalom intézményesített érdekközvetítő rendszerén kívül jelentkező célokat, igényeket. Ebben az esetben a mozgalmak válsághordozó funkciója kerül előtérbe. A politikai rendszer adaptáció-képtelensége

következtében a mozgalom az oppozíció pozíciójába kényszerül, s nem képes reformciklus elindítására. A mozgalom születésében kifejeződő válság fennmarad, s amíg a mozgalom él, addig maga a mozgalom létezése fogja jelenteni a válságot, vagyis a mozgalom már nem a válság jelzője, hanem maga a testet öltött válság. Ez arra a következtetésre vezet, hogy a zárt struktúrájú politikai rendszerekben nem a kormányzat, illetve a párt által választott megoldással szembeni ellenvélemények létezése jelenti a válságot, hanem a tiltakozás, az alternatív megoldás artikulálása, illetve annak nyilvánosság elé kerülése.”

Orbán Viktor politikai teljesítményét eszmei hitvallása alapján (is) elégtelennek minősítem én, aki, mint a rendszerváltó nemzedék tagja, egy percre sem tántorodtam el a demokrácia eszményétől, én, aki görnyedezésre és csúszásmászásra, egyszersmind mások meggörnyesztésére és alávetésére alkalmatlan vagyok, én, aki felnőttem és felnőttnek tekintek mindenki mást is. Hinnem kell, hogy a demokratikus értékek végül mégiscsak győzedelmeskednek, mint azt a jelölt egykor – tanárait még engedelmesen követve – helyesen megállapította:

„Nem lehetséges sikeres gazdasági reform, nem teljesülhetnek a gazdasági eredmények iránt táplált remények, ha az nem jár együtt a kormányzás rendszerének olyan mély megváltozásával, amely megsemmisíti a válság okait – amelyek a társadalom politikai rendszerében gyökereznek – és amely garantálja, hogy a régi rendszer nem térhet vissza.”

Vasáros András: Cui prodest?

Magyarország úgy tűnik felébredt Csipkerózsika-álmából, hiszen Budapest kibokszolta a NOlimpia népszavazást, újra reményt adva az egyre szemérmetlenebb posztkommunista diktatúra megfékezhetőségének. Ne mondhassa senki, hogy mi magyarok, megélhetési-, vagy netalántán jóléti opportunisták lennénk! Sőt! Az a szervezet, amely több demokratikus ellenzéki pártnak (is) köszönheti aláírásgyűjtési akciója sikerét, már elkezdte a politikai párttá alakulását. E percszervezet ismeretlen vezetői nyíltan hangoztatják a még megmaradt szabad sajtóban: céljuk a 2018-as parlamenti választáson képviselői helyek megszerzése. Program, ideológia és elvek nélkül, csupán olyan tőszavakból kiindulva, mint korrupció, egészségügy, oktatás és szegénység.

Egyik funkcionáriusuk öntömjeenező monológiát hallgatva a rádióban, felmerült bennem a kérdés: *Cui prodest?* Vagyis kinek az érdeke egy a budapesti olimpia tárgyában népszavazást követelő civil szervezetet céljának elérése után átpolitizálni, nota bene párttá (de)formálni?

2016 második felében már egyre több közvéleménykutatás mutatta ki, hogy a 2024. évi nyári olimpiai játékok budapesti rendezését a megkérdezettek mind nagyobb arányban elutasítják. Mi több, a válaszadók döntő többsége – véleményétől függetlenül – a kérdés népszavazásra bocsátását támogatja. Egyre nagyobb politikai nyomás nehezedett az Orbán-diktatúrára, hiszen a növekvő ellenállás már saját híveire is kiterjedt.

Az ellenzéki aláírásgyűjtési akció során lehullott a lepel (ha volt még egyáltalán) a reakciós egypártrendszer által mára lezüllesztett és szétbomlasztott magyar közéletéről. Tanúi lehettünk annak, hogy krakéler alakok durván szidalmaztak aláíró nőket és elrettenteni igyekeztek az aktivistákat is. A Orbán-rezsim sajtója először mélyen hallgatott az aláírásgyűjtésről, majd egymásra jöttek a hírek, hogy lefejték az egyik aktivistát, fejbe verték üveggel a másikat, vagy felrúgták a gyűjtőpultot, elfelejtve megemlíteni az ott tébláboló rend őreinek vélhetően parancsba adott tétlenségét. De barnaingeseink ezzel csak még jobban véleménynyilvánításra ösztönözték azt a Budapestet, amely a választásokon a mérleg nyelve lehet.

A 2017-es budapesti aláírásgyűjtés meglepően gyors és mennyiségében is meglepően sikeres lett, de már közben elkezdtek olyan felhangok hallatszani, hogy ezt az egyszeri mozgalmat politikai párttá kellene alakítani. Nincs ebben semmi meglepő, ha az eseményeket az országunkat szétverő maffia, züllött hatalom-technikájának szemszögéből nézzük. Ha ekkora ellenállás ellenére megrendeztetik az olimpiát a fővárossal, az egy parlamenti választás küszöbén felér a politikai öngyilkossággal. Ezzel szemben önként visszavonadni a MOB-al az olimpiai pályázatot nem igazán lehet, mert aki(k)nek államigazgatási stílusa és módszere 7 évig az erőszak, a más vélemény figyelmen kívül hagyása, az ellenfelek földbe döngölése és a tévedhetetlenség nimbusza volt, az(ok) most nem hátrálhat(nak) csak úgy meg, mert ez a gyengeség jele volna.

De hát szerencsére itt van egy olimpia- és nemzetellenes („... az olimpia össznemzeti ügy, ezért nincs szükség népszavazásra” – O.V.), hangoskodó, népszavazást követelő csőcselék, miért ne ők vigyék el ezt a balhét és így tulajdonképpen két legyet is lehet ütni egy csapással: megoldani az olimpiai pályázat miatt előállt rossz helyzetet és gondoskodni a 2018-as választások még nagyobb pályalejtéséről. Ehhez – először a 7 év folyamán – át kell engedni a népszavazási kérdést és finoman, a háttérből meg kell őket támogatni (nehogy bizonyos hatóságok érvénytelenítsék a népszavazást követelő listát). Ha már látszik, hogy elegendő aláírás gyűlik össze, el lehet kezdeni a mozgalmat a párttá alakulás felé terelgetni. Az olimpiáról, sajna, le kell mondani, ez ára annak, hogy viszonylag tisztán ki lehessen kerülni ebből a slamasztikából.

Így aztán, természetesen, legelőször is a Soros-féle, „nemzetellenes”, „budapesti álcivilekre” kenték a bukást, aztán maga a főváros lett a hibás, kilátásba helyezték annak megbüntetését és a végén a MOB – állampártunk jeles képviselőivel együtt – (még egy jót gyurcsányozva) visszavonta a pályázatot. A végén Orbán az SZDSZ-hez hasonlította a mozgalmat, teljesen megfélemezve az eredeti (igazi?) FIDESZ liberális irányvonaláról és az SZDSZ-el fennállt szövetségéről. Álomgyilkosnak nevezett mindenkit, aki aláírta a listát, pedig sokan voltak olyanok is köztük, akik támogatták volna az olimpia rendezését. Az ő álma valójában a mi közös rémálmunk.

Egypártrendszerünk kormánya, amelynek a lemeze valahol elakadt a szuverenitásunkat támadó brüsszeli bürokrataknál, illetve az illegális bevándorlóknál, akikkel szemben mi védjük meg Európát, végül hihetetlenül gyorsan kifarolt az olimpiából. Látva, hogy a budapestiek nem hagyják a kormányt a fejük felett és a hátuk mögött dönteni, az LMP vérszemet kapott, immár Paks 2 ügyében adtak be nem egy, hanem 5 (azaz öt) népszavazási kérdést.

Mindeközben az új „pártnak” ismert neve lett és erről nem csak az ellenzéki sajtó gondoskodott. Megjelentek az első támogatók, párttagok, aktivisták és máris kezdődhetett a választási hadjárat mindenki ellen. Kezükben egy olyan 266 ezres, legálisan szerzett listával, amin név, cím, telefon, email szerepel, és ami a legfontosabb: többségükben nem állampártunk híveiből

áll. Aranyat ér ez a lista, hiszen e választópolgárokat csupán arra kell rábírní, nehogy azokra a „hazaáruló bal-libsikre” szavazzanak jövőre. Ne feledjük 2014-ben az LMP mindössze 270.000 szavazattal szerzett 5 parlamenti képviselői helyet. Ha ez a pártkezdemény 5-10%-nyi szavazatot elvisz a baloldaltól, akkor megérhetjük, hogy velejéig romlott állampártunk (a 2014-es 44% helyett) 2018-ban akár 30% alatti eredménnyel is abszolút, netán akár 2/3-os többséget szerezhethet az Országházban és további 4 évig folytathatja Magyarország tönkretételét.

Kinek a mérlegét javítja hát egy új párt létrehozása? Ha a jövevény beleül a hintába, akkor Orbánét, ha ellenben megtanulja a választási matematikaleckét és csatlakozik a demokratikus pártszövetséghez, akkor kormányváltó erő lehet. Az az ismerősöm, akivel először megosztottam gondolataimat paranoiásnak nevezett. Nos, remélem, mindannyian kellőképpen azok leszünk és elmegyünk végre szavazni, jó belátású politikusaink pedig partnereink lesznek abban, hogy eltöröljük ezt a szégyenletes diktatúrát!

Nándi Mihály: Orbán és az ál(lam)tudomány

„Valamennyi állami vezető részesüljön államtudományi képzésben, legyen szó területi vagy központi szerv vezetőjéről, ez a kormány célja – hangsúlyozta Orbán a 2010-ben megalapított Nemzeti Közszolgálati Egyetem feladatairól szólva. – Az államtudományi képzés átalakításával olyan közigazgatási tisztségviselőket kell képezni, akik a szakmai tudásuk mellett elkötelezettek a nemzeti érdek képviselete, a morális tartás és a köz szolgálata iránt. A szemünk előtt tehát egy olyan állam képe lebeg, amely erős, méltányos és tisztelhető, mert minden szegletében a közérdeket rendeli a magánérdek elé. Ennek az intézménynek ráadásul van egy olyan erőforrása, amely előreviszi: a hazaszeretet.”

A „valamennyi állami vezető” kategóriába a miniszterelnök is beletartozik. A jogi diplomát szerzett Orbánnak pedig nincsen államtudományi képesítése. „A jogászképzés okleveles jogász végzettséget ad, és a neve is az, hogy jogász, doctor juris doktori címmel zárul. Nem szerepel sem a nevében az, hogy államtudomány, sem pedig a végzettségben, amit kiad” – mutatott rá Patyi András, az NKE rektora. Tehát Orbánnak is részesülnie kell államtudományi képzésben. Ez felveti azt a kérdést, mi történik, ha nem tudja megszerezni az abszolutóriumot, vagy még korábban, valamelyik félév megismétlésekor kihullik? Ha kudarccal végződnek tanulmányai, lemond és átadja miniszterelnöki székét egy – az ő maximái szerint – megfelelően képzett szakembernek?

Az államtudományi képzésben az NKE megalapítása előtt is olyan közigazgatási tisztségviselőket képeztek, akik a szakmai tudásuk mellett elkötelezettek voltak a nemzeti érdek képviselete, a morális tartás és a köz szolgálata iránt. Vagy esetleg nem lettek volna elkötelezettek

Orbán pártjának? Ezért az új felsőoktatási intézmény? Mit jelent konkrétan a morális tartás és a köz szolgálata? Azt, hogy az adófizetők pénzéből és az Európai Unió támogatásaiból a miniszterelnök – aki a saját kedvére nagy stadiont húzatott fel a kis falujában – az egész országra kiterjedő és az egész országot fojtogató korrupt gazdasági birodalmat épített ki? Hogy a demokratikus fékek és ellensúlyok rendszerének kiiktatásával a miniszterelnök gyakorlatilag kézi vezérrelssel kormányozza az országot? Hogy a szociális juttatások és az adórendszer átalakításával a miniszterelnök mélyszegénységbe taszította az ország lakosságának ötven százalékát (büszkén hirdetve, hány százezer gyermek kap ingyenes iskolai étkezést – egyetlen egynek sem kellene kapnia, a szüleinek kellene olyan jövedelemmel rendelkeznie, el tudják tartani őket). Hogy az oktatási rendszer szétfarigcsálásával a jövőbeni boldogulás lehetőségét is elvette az ifjúságtól? Hogy évtizedekre állandósította a magyar társadalom gazdasági-tudati válságát?

„A szemünk előtt tehát egy olyan állam képe lebeg...” Kiknek a szeme előtt lebeg bármi is? Kire vonatkozik a többes szám első személy? Kik vizionálnak bármit is ahelyett, hogy bátran szembenéznének a tetteikkel – speciel magánérdeküknek a legarcátlanabban a közérdek elé állításával –, vállalva a következményeket?

Az NKE-nek, úgymond Orbán, „ráadásul van egy olyan erőforrása, amely előreviszi: a hazaszeretet.” A hazaszeretet erőforrás? Az NKE erőforrása? És mik ennek az erőforrásnak a mértékegységei vagy mutatói? Akkor az NKE-n létezik egy Hazaszeretet Erőforrás Tanszék vagy talán egy egész kar? Vagy nem kellene mindjárt az egész egyetemet Nemzeti Hazaszeretet Egyetemének keresztelni? És alapító okiratában per deffinitionem rögzíteni a hazaszeretet fogalmát? Mert az ma csupán annyi: a hazáját az szereti, aki nem hazaáruló. A hazaáruló pedig nem más, mint akiről Orbán kijelenti, hogy az.

Emlékmű

Harrach Péter megkoszorúzta az 1. magyar huszárhadosztály emlékművét, amely, úgymond, 1945 januárjában a Vértesben védte az országot az ellenségtől.

De hát ki volt az ellenség 1945 januárjában? Nem a hazát megszálló, majd a Szálasi-bábkormányt puccsal hatalomra segítő németek? Akik akkorra már felrobbantották az összes budapesti Duna-hidat, kifosztották Magyarországot és erőltetett ütemben folytatták a zsidók deportálását?

A nyilas hatalomátvétellel 1944. október 16-án megszűnt a horthysta állam jogfolytonossága. Szegeden 1944. december 2-án megalakult a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front, amelyet a Szovjetunió – a nyugati szövetséges nagyhatalmak nevében is – hajlandó volt politikai partnerként elfogadni. 1944. december elején a szovjet kormány és a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front képviselői Moszkvában abban állapodtak meg, hogy Magyarországon –

Bulgáriától és Romániától eltérően – előbb ideiglenes nemzetgyűlést választanak, majd csak ezután kerül sor az ideiglenes kormány megalakítására.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés megalakulásakor, 1944. december 21-én Debrecenben a nemzet akarátának kifejezésére egyedül hivatottnak és a magyar szuverenitás „kizárólagos képviselőjének” nyilvánította magát, és hadat üzent Németországnak. Az Ideiglenes Nemzetgyűlés a december 22-i ülésén megválasztotta az Ideiglenes Nemzeti Kormányt, miniszterelnöke Dálnoki Miklós Béla horthysta tábornok lett. A szövetséges nagyhatalmak az állami lét elismerését a fegyverszüneti megállapodáshoz kötötték, amelyet 1945. január 20-án Moszkvában írtak alá.

Tehát kinek a hazáját védték ki ellen a derék magyar huszárlegények 1945. január 20–30-án? Szálasi kaotikus fasiszta diktatúráját a szövetségesek által elismert törvényes magyar kormány ellen. „Azok a fiatal huszárok, akik itt adták az életüket, azért haltak meg, mert élt bennük az eskükhöz való hűség és a hazaszeretet – bizonygatta a hordóról Harrach. – Aki szereti a hazáját ma, az Európa, az európai béke érdekében megvédi határait és biztosítani igyekszik az ország szuverenitásának maradványát.”

Nincs nagyobb tragédia annál, mint amikor egy ország fiatal életet áldoz fel – fölöslegesen. És nem is választhatna magának tökéletesebb allegóriát a nemzetpusztító, szélsőjobbaldali Orbán-kormány az I. magyar huszárhadosztály vágóhídra küldésénél...

Nándi Mihály: „Azért Hitlernek is voltak jócselekedetei”

A szélsőjobbaldali irányba mindenekelőtt Orbán által (aki 2017. január 28-án, a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara gazdasági évnyitóján, nem áttalott az „etnikai homogenitás”, mint megőrzendő érték fenntartásról beszélni) egyre jobban eltolt Magyarországon mind gyakrabban hallani: „Azért Hitlernek is voltak jócselekedetei”.

Mielőtt felsorolnám Hitler „jócselekedeteit”, feltennem a kérdést mindazoknak, akik ezt a vérlázító ostobaságot elhiszik, vajon szimpatikusabbnak tartanák-e a baltás gyilkost, aki miszlikbe aprította a feleségét, ha megtudnák róla, hogy a baltaüzletbe menet csokoládét adott egy szőke kisfiúnak?

Nos, Hitler nem egy nőt aprított miszlikbe, hanem egy egész nemzetet. Hogy hatalomra juthasson, barnainges brigantik légiójával terrorizálta a tisztességes polgárokat az utcán. Miután hatalomra jutott, gleichschaltolta az országot, vagyis az egész világ által csodált sokszínű német kultúrát és humanizmust – a háborús visszavágást és a zsidók kiirtását követelve – beledarált egy gusztustalan, undorító masszába, amelybe az akolszellelem alapján mindenkit beleragasztott (akit nem sikerült, azt likvidálta), és az az emberek ajkán végül úgy párlódott ki, hogy „Jó reggelt” vagy „Jó napot” helyett „Éljen Hitler”-rel köszöntek egymásnak.

Hitler, a „Vezér” a német gazdaságot hadigazdasággá faragta át, munkát kínálva az embereknek, sőt népautó-előfizetést. A gyári munkások bérükből előjegyezhettek Volkswagenre. A gyári munkások azután hamarosan a fronton nyertek foglalkoztatást, ahol meghaltak, a Volkswagen-befizetéseikből összegyűlt nem csekély összegből pedig páncélautókat készítettek, amelyek szintén megsemmisültek Ukrajna és Oroszország téerein.

Hitler a hazaszeretet bajnokaként behajszolta Németországot egy kilátástalan háborúba, amelyben sajátjai közül ötmillió katona és félmillió civil veszett oda. Persze mielőtt behívták volna őket, a katonák is civil életet éltek és a legtöbb esetben értelmetlen halálukat a „Vezér” végső kitarthatást követelő parancsának köszönhették. A parancs teljesítéséről a mögöttük felsorakozó SS-hordák gondoskodtak. Hitler II. világháborús ténykedésének legfőbb célja, egyszersmind legsötétebb eredménye egy teljes nemzet megsemmisítése volt. Tervszerűen, mint holmi barmokat, kiirtatott hatmillió embert – ráadásul e legalja munka végrehajtásáért nem áttallotta elvonni az energiát, a fegyveres erősítést és a gördülőkapacitást a csaták poklába küldött honfitársaitól.

Németországra 1933 és 1945 között csak úgy lehet tekinteni, mint Hitler elmebetegségének kivetülésére, amelyben az abnormitás lépett a normalitás, a hazugság az igazmondás, a bűnözés a törvénytisztelet, az erőszak a türelem, a kitzasztás az elfogadás és a primitívség az értelem helyébe. Hitler és szövetségeseinek működése a II. világháborúban hetvenmillió ember halálához és anyagi veszteségben a megtorolni kívánt I. világháborúbelinek a tizenötszöröséhez vezetett. És az a felbecsülhetetlenül káros üzenet, hogy csak kell egy „karizmatikus” vezér, aki majd mindent ellenőrzés nélkül a kezébe vehet és intézhet helyettünk, most is itt kísért, mi több, politikai táborszervező tényezővé válhat!

Délibáb

Arany János: Híd-avatás

Szolt a fiú: „Kettő, vagy semmi!”
És kártya perdül, kártya mén;
Bedobta... késő visszavenni:
Ez az utolsó tétemény:
„Egy fiatal élet-remény.”

A kártya nem „fest”, – a fiúnak
Vérgyöngy izzad ki homlokán.
Tét elveszett!... ő vándorútnak

– Most már *remény nélkül*, magán –
Indúl a késő éjszakán.

Előtte a folyam, az *új híd*,
Még rajta zászlók lengenek:
Ma szentelé föl a komoly hit,
S vidám zenével körmenet:
Nyeré „Szűz-Szent-Margit” nevet.

Halad középig, hova záros
Kapcsát ereszték mesteri;
Éjfélt is a négy parti város
Tornyában sorra elveri; –
Lenn, csillagok száz-ezeri.

S amint az óra, csengve, bongva,
Ki véknyan üt, ki vastagon,
S ő néz a visszás csillagokba:
Kél egy-egy árnyék a habon:
Ősz, gyermek, ifju, hajadon.

Elébb csak a fej nő ki állig,
S körülforog kíváncsian;
Majd az egész termet kiválik
S ujjonganak mindannyian:
„*Uj híd!* avatni mind! vigan.”

„Jerünk!... ki kezdje? a galamb-pár!”
Fehérben ifju és leány
Ölelkezik s a hídon van már:
„Egymásé a halál után!”
S buknak, – mint egykor igazán.

Taps várja. – „Most a millióson
Van a sor: bátran, öregem!” –
„Ha megszökött minden adósom:
Így szökni tisztesebb nekem!”
S elsímul a víz tükre lenn.

Hivatlanul is jönnek aztán
A harmadik, a negyedik:
„Én a quaternót elszalasztám!”
„Én a becsületet, – pedig
Viseltem négy évtizedig.”

S kört körre hány a barna hullám,
Amint letűnnek, itt vagy ott.
Jön egy fiú: „Én most tanulám
Az *első*; pénzem elfogyott:
Nem adtak: ugrom hát nagyot!”

Egy tisztas agg, fehér szakállal,
Lassan a hídra vánszorog:
„Hordozta ez, míg birta vállal,
A létet: mégis nyomorog! –
Fogadd be, nyílt örvény-torok!

Unalmas arc, félig kifestve -
Egy úri nő lomhán kikel:
„Ah, kínos élet: reggel, estve
Öltözni és vetkezni kell!”
Ezt is hullámok nyelik el.

Nagy zajjal egy dúlt férfi váza
Csörtet fel és vigyorgva mond:
„*Enyém* a hadvezéri pálca,
Mely megveré Napleont!”
A többi sugdos: „a bolond!...”

Szurtos fiú ennek nyakába
Hátul röhögve ott terem
S ketten repülnek a Dunába:
„Lábszijjra várt a mesterem:
No, várjon, míg megkérlelem!”

„Én dús vagyok” kiált egy másik
S élvezni többé nem tudom! –”
„Én hű valék a kézfogásig
S elvette Alfréd a hugom!”
Eltűnnek mind, a járt uton.

„Párbajban ezt én így fogadtam:
Menj hát elül, sötét *golyó!*” –
„Én a szemérmét félrehagytam,
És íme, az lőn bosszuló:
Most vőlegényem a folyó. –”

Igy, s már nem egyenkint, – seregben,
Cikázva, némán ugranak,
Mint röpke hal a tengerekben;

Vagy mint csoportos madarak
Föl-fölreppenve, szállanak.

Órjás szemekben hull e zápor,
Lenn táncol órjás buborék;
Félkörben az öngyilkos tábor
Zúg fel s le, mint malomkerék;
A Duna győzi s adja még.

Néz a fiú... nem látja többé,
Elméje bódult, szeme vak;
De, amint sűrűbbé, sűrűbbé
Nő a veszélyes forgatag:
Megérzi sodrát, hogy ragad.

S nincs ellenállás e viharak, –
Széttörni e varázsgyűrűt
Nincsen hatalma földi karnak. –
Mire az óra *egy* üt:
Üres a híd, – csend mindenütt.

Arany János: A rab gólya

Árva gólya áll magában
Egy teleknek a lábában,
Felrepülne, messze szállna,
Messze messze,
Tengerekre,
Csakhogy el van metszve szárnya.

Túnődik, féllábon állván,
El-elúnja egyik lábán,
Váltogatja, cserélgeti,
Abban áll a
Múltsága,
Ha beléun, újrakezdi.

Szárnya mellé dugta orrát,
Messze nézne, de ha nem lát!
Négy kerítés, négy magas fal;
Jaj, mi haszna!
Bár akarna,
Kőfalon nem látni átal.

Még az égre fölnézhetne,
Arra sincsen semmi kedve:
Szabad gólyák szállnak ottan
Jobb hazába;
De hiába!
Ott maradt ő, elhagyottan.

Várja, várja, mindig várja,
Hogy kinő majd csonka szárnya
S felrepül a magas égig,
Hol a pálya
Nincs elzárva
S a szabadság honja kéklík.

Őszi képet ölt a határ;
Nincsen rajta gólyamadár,
Egy van már csak: ő, az árva,
Mint az a rab,
Ki nem szabad,
Keskeny ketrecébe zárva.

Még a darvak hátra vannak,
Mennek ők is, most akarnak:
Nem nézi, csak hallja őket,
Mert tudja jól,
Ott fenn mi szól,
Ismeri a költözőket.

Megkisérté egyszer-kétszer:
Nem bírná-e szárnya még fel;
Hej, dehogynem bírná szárnya,
Csak ne volna
Hosszu tolla
Oly kegyetlen megkuszálva!

Árva madár, gólya madár,
Sohse nő ki tollad, ne várd,
Soha többé, fagyos télig;

Mert, ha épen
Nő is szépen:
Rossz emberek elmetélik!

(1847)

Arany János: Fiamnak

Hála Isten! este van megin'.
Mával is fogyott a földi kín.
Bent magános, árva gyertya ég:
Kívül leskelődik a sötét.
Ily soká, fiacskám, mért vagy ébren?
Vetve ágyad puha-melegen:
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Látod, én szegény költő vagyok:
Örökül hát nem sokat hagyok;
Legföljebb mocsoktalan nevet:
A tömegnél hitvány érdemet.
Ártatlan szived tavaszkerében
A vallást ezért öntözgetem.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Mert szegénynek drága kincs a hit.
Túrni és remélni megtanít:
S néki, míg a sír rá nem lehell,
Mindig túrni és remélni kell!
Oh, ha bennem is, mint egykor, *épen*
Élne a hit, vigaszul nekem!...
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd ha játszótársaid közül
Munka hí el – úgy lehet, korán –

S idegennek szolgálsz eszközül,
Ki talán szeret... de mostohán:
Balzsamúl a hit malasztja légyen
Az elrejtett néma könnyeken.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Majd, ha látod, érzed a nyomort,
Melyet a becsület válla hord;
Megtíporva az erényt, az észt,
Míg a vétek irigységre készít
S a butának sorsa földi éden:
Álljon a vallás a mérlegen.
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

És, ha felnövén, tapasztalod,
Hogy apáid földje nem honod
S a bölcsőd s koporsód közti ür
Századoknak szolgált mesgyeül:
Lelj vigasztalást a szent igében:
„Bujdosunk e földi téreken.”
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem.

Oh, remélj, remélj egy jobb hazát!
S benne az erény diadalát:
Mert különben sorsod és e föld
Isten ellen zúgolódní költ. –
Járj örömmel álmaid egében,
Útravalód e csókom legyen:
Kis kacsóid összetéve szépen,
Imádkozzál, édes gyermekem!

Petőfi Sándor: Homér és Osszián

Hol vannak a hellenek és hol a celták?

Eltűntenek ők, valamint
Két város, amelyet
A tengerek árja benyel,
Csak tornyaik orma maradt ki a vízből...
E két torony orma: Homér s Oszían.

Koldús vala az,
Királyfi emez. Mi különbség!
De egybe' hasonlatosak:
Mindketteje vak volt.
Szemfényeiket tán
Lelkök lobogó tüze, önnön
Dicsőségek ragyogása vevé el?

Nagy szellemek ők! ha varázskézeik
Érintik a lant idegét,
Mint isten igéje, világot
Alkotnak az ember elé,
Mely bámulatos szép
És bámulatos nagy. –

Halljátok Homért?
Dalában a mennyei bolt
Egy csendes örömnök örök mosolya,
Ahonnan a hajnali bíbor
S a déli sugár aranya
Oly nyájasan ömlik alá
A tengeri szőke habokra
És bennök a zöld szigetekre,
Hol istenek űzik az emberi nemmel
Boldog vegyülésben
Játékidat, oh gyönyörű szerelem.

S látjátok amott Osziant?
Az éjszaki tenger örök-ködű földén
Vad szikla fölött viharokkal együtt
Harsogja dalát az alaktalan éjben,
És feljön a hold,
Mint a lemenő nap,
Oly vérvörösen,
S zord fénybe borítja a rengeteget, hol
Bolygnak seregestül
A harc mezején elesett daliák
Bús szellemei.

Minden mi világos,
Minden mi virágzó
Dalodban, oh koldusok őse, Homér!
Minden mi sötét,
Minden mi sivár
Dalodba', királyi utód, Oszían! –

Csak rajta, daloljatok egyre,
Verjétek a lantot, az isteni lantot,
Homér s Oszían!
Eljönnek az évek
Századjai s ezredek; letipornak
Mindent könyörtelenül, oh, de
Ti szentek vagytok előttök;
Mindenre a sárga halált lehelik,
Csak ősz fejetek koszorúja marad zöld!

Szatmár, 1847. augusztus

Arany János: Ősszel

Híves, borongó őszi nap;
Beült hozzám az únalom:
Mint a madár, ki bús, ki rab,
Hallgat, komor, fázik dalom.
Mit van tennem? olvasni tán...?
Maradj Homér, fénydús eggeddel,
Maradj te most!... Jer Oszían,
Ködös, homályos énekeddel.

Mert fájna most felhőtlen ég,
Mosolygó, síma tengerarc,
Élénk verőfényes vidék –
Óh, fájna most nekem e rajz!
Kék fátyol messze bérc fokán –
Arany hajó, mely futva szegdel

Bibor habot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Ott kéken a Zeüsz-lakta domb;
Itt zölden a nyájas sziget;
Fölötte lomb, alatta lomb,
Árnyas berek, zengő liget, –
Hullám-mosott gazdag virány –
Fehér juhak s tulkok sereggel –
Minő kép ez!... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Füst koronáz erdőt, bokort,
Vendégies hívójelül;
Hősek családja, víg csoport,
Áldoz, toroz máglyák körül;
Lantszóra lejt ifjú, leány;
Kettős pohár, mézízü nedvvel,
Vigan forog... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

S ha zúdulnak véres csaták,
Szabadságért nem küzdenek,
Mert elnyomás, népszolgaság
Előttük ismeretlenek.
Törvényök nincs – boldog hiány!
A vének élőszája rendel
Igazságot... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Oda van a szép nyár, oda!
A természet lassan kihal;
Nincs többé nagyszerű csoda,
Többé se napfény, sem vihar;
Pacsirta nem szánt, csalogány
Nem zöngi dalját este, reggel;
Nincs délibáb... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Egyhanguság, egyformaság;
A nappal egy világos éj;
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
Menny, föld határán semmi kéj;
Csak sír az égbolt ezután
Örök unalmu lanyha cseppel,

Mig szétolvad... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Óh jer, *mulattass* engemet,
Hunyó dicsőség lantosa;
Érdekli mostan lelkemet
Borongó ég, kihalt tusa,
Emlékhalom a harc fián,
Ki az utolsók közt esett el;
Remény nélkül... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Felhőid és zúgó szeled,
A zizegő haraszt, mohar,
Magános tölgy a domb felett,
Bolyongó tűz, hullámmoraj –
Ez, amit lelkem most kíván!
Enyésző nép, ki méla kedvvel
Multján borong... Jer Osszián,
Ködös, homályos énekeddel.

Kinek sötétes éjjelen
A hős apákhoz költözött
Daliák lelke megjelen,
Alánéz bús felhők között
És int feléd: „Jer, Osszián,
A holtakat miért vered fel?
Nincs többé Caledonián
Nép, kit te felgyujts énekeddel.”

Petőfi Sándor: Arany Lacinak

Laci te,
Hallod-e?
Jer ide,
Jer, ha mondom,
Rontom-bontom,
Ülj meg itten az ölemben,

De ne moccanj, mert különben
Meg talállak csípni,
Igy ni!
Ugye fáj?
Hát ne kiabálj.
Szájadat betedd,
S nyisd ki füledet,
Nyisd ki ezt a kis kaput;
Majd meglátod, hogy mi fut
Rajta át fejedbe...
Egy kis tarka lepke.
Tarka lepke, kis mese,
Szállj be Laci fejibe.

Volt egy ember, nagybajúszos.
Mit csinált? Elment a kúthoz.
De nem volt víz a vederbe',
Kapta magát, telemerte.
És vajon minek
Merítette meg
Azt a vedret?
Tán a kertet
Kéne meglocsolnia?
Vagy ihatnék?... nem biz a.
Telt vederrel a kezében
A mezőre ballag szépen,
Ott megállt és körülnézett;
Ejnye vajon mit szemlélhet?
Tán a fényes délibábot?
Hisz olyat már sokat látott...
Vagy a szomszéd falu tornyát?
Hisz azon meg nem sokat lát...
Vagy tán azt az embert,
Ki amott a kendert
Áztatóba hordja?
Arra sincsen gondja.
Mire van hát?
Ebugattát!
Már csak megmondom, mi végett
Nézi át a mezőséget,
A vizet mért hozta ki?
Ürgét akar önteni.
Ninini:
Ott az ürge.
Hű, mi fürge,

Mint szalad!
Pillanat,
S odabenn van,
Benn a lyukban.
A mi emberünk se' rest,
Odanyargal egyenest
A lyuk mellé,
S beleönté
A veder vizet;
Torkig tele lett.
A szegény kis ürge
Egy darabig türte,
Hanem aztán csak kimászott,
Még az inge is átázott.
A lyuk száján nyakon csipték,
Nyakon csipték, hazavitték,
S mostan...
Itt van...
Karjaimban,
Mert e fürge
Pajkos ürge
Te vagy, Laci, te bizony!

Szalonta, 1847. június 1-10.

Arany János: A bajusz

Volt egy falu – nem tudom, hol,
Abba' lakott – mondjam-é, ki?
Se bajusza,
Se szakálla,
Egy szőrszála
Sem volt néki;
Annálfogva helységében
Nem is hítták egyéb néven:
Kopasz-szájú Szűcs György bátya;

E volt az ő titulája.
No mert (közbe legyen mondva)
Azt az egyet meg kell adni,
Hogy a Szűcs György falujában
Könnyű volt eligazodni:
Mivel ottan minden ember
Névhez jutott olcsó szerrel
Azon felül, mit az apja
Adott neki, meg a papja.
Nem tudom, ha más vidéken
Megvan-é e szép szokás,
Nem tudom; de nagy kár lenne,
Ha divatból úgy kimenne,
Mint például – hogy többet ne
Mondjak... a káromkodás!

Egyébiránt Szűcs György gazda
Semmit is el nem mulasztja,
Hogy bajuszát megnövelje,
Meglévén... a puszta helye. –
Kente, fente ő azt írral,
Kígyóhájjal, medvezsírral,
Ebkaporról, kutyatéjjel;
Meg is nőtt az minden éjjel
– Tudniillik: álmában;
S ha fölébredt, mennyi kéjjel
Tapogatta... hiában!

Ami pedig Szűcs György gazdát
Máskülönben illeti:
Nem bolond ember volt ám ő:
Ládájába' pénz, egy bögre,
Azonkívül juha, ökre
És – samara volt neki.
Sőt az is szent, hogy már régen
Ott ülne a bírószéken,
Hasa, hája, kéknadrága...
Minden kész e méltóságra:
De mit ér, ha nincs bajusz!
Ily anyám-asszonyos képpel
Sosem választá a nép el;
Szavazott rá tíz, vagy húsz.

Oh ti, kiket a természet
Bajusz-áldással tetézett,

Ti nem is gondolhatjátok,
 A csupasz száj mily nagy átok!
 Ti, midőn a szűrős serte
 Sima állatok kiverte,
 Minden szentet sorra szedtek
 S a beretvától sziszegtek!
 Ti, ha egyszer, hébe-korba'
 Beleér levesbe, borba
 Szegény ártatlan bajusz; vagy
 Télen át rá jégcsap, zúz fagy:
 Már az olyan nagy sor nektek!
 Már ollót mit emlegettek,
 Nem tudván, e szőr mily drága,
 Becsesebb a drága gyöngynél:
 E hiányzott *csaké* Szűcs Györgynél,
 S lám! hiányzott boldogsága.
 Mily irigyen nézte másnak,
 A legutolsó kapásnak,
 Hogy mohos a szája-széle:
 Bezzeg, cserélt volna véle!
 De mi haszna! mindhiába!
 Nincs orvosság patikába,
 Széles mezőn, drága kertben,
 Vagy más helyen,
 Ami neki szőrt neveljen!
 S már a bajszot úgy gyűlölte,
 Hogy legott a méreg ölte,
 Látva, hogy nő más embernek,
 Vagy korommal fest a gyermek
 Sőt csupán ezer' a macskát
 Sem tűrhette udvarában, –
 S bajuszt kapván áldott nője,
 Elkergette, vén korában.

Történt, hogy oláhcigányok,
 (Tudvalevő nagy zshiványok)
 Kóborlának a vidéken,
 S megszálltak a faluvégen.
 Nosza mindjár' sátort ütnek,
 Tüzet rakva, főznek, sütnek
 Abból, amit valahonnan
 Más faluból idehoztak,
 Minthogy onnan
 Éhen-szomjan
 Búcsu nélkül eltávoztak.

Meghíják a rokonságot,
A helybeli cigányságot,
És ezeket törül hegyre
Kivallatják mindenképpen:
Mi van? hogy' van a helységben?
S a hallottat szedik begyre.
Épen mint a jó vezér,
Ha az ellenséghez ér,
Minden bokrot és fatörzsöt,
Minden zegzugat kikémel;
Lassan mozdul seregével,
Küld vigyázót, előrsöt,
Puhatolja, merre gyengébb,
Hol erősebb az ellenség;
Nem siet, de csupa szemfűl,
S mikor aztán ütközetre
Megy a dolog: gyors a tette,
Veri a vasat, míg meg nem hűl.
Nemkülönben a bölcs vajda
Haditervet kohol mindjárt:
Nincsen egy ház, nincs egy pajta,
Hogy ne tudná csinyja-binját:
Hol lakik dús özvegy asszony,
Kit jó móddal megkopasszon?
Melyik háznál van eladó
Sári, Panni, Zsuzsi, Kató,
Ki legény után bolondul?
Mert az a jövendölést
Mégfizeti ám bolondul!
Kinek esett holmi kára
S van szüksége prófétára,
Hogy nyomába *ne* jöhessen,
Sőt, ami több, *ráfizessen?*
Ki szeretne gazdagodni,
Könnyű módon pénzhez jutni:
Ásni onnan, hova nem tett,
Vagy, *ha tett is,*
A letett kincs
Időközben elszelentett?
Mindez a vén vajda gondja,
Ki nem adná egy vak lóért,
Hogy a magyar kész bolondja.

Nem kerülte ki figyelmét
Szűcs György uram nyavalyája,

Gondolván, hogy ő kigyelmét
Egy kissé *megberetválja*.
Nem kell ahhoz néki szappan,
Anélkül is mester abban:
Szőrmentibe, vagy visszára
Beretválni nincsen párja.
Kivált most, hogy az idő
S alkalom oly kedvező;
Ripeg-ropog
A sarló-fog,
Munkától ég a mező;
Nincsen otthon
Csak az asszony,
Hogy megfőzzön,
Vagy dagasszon;
Vagy ha néhol egy beteg
Szalmaágyon fentereg;
Vagy a *seprű*, házőrzőnek
Felállítva küszöbre;
De ha Isten meg nem őrzi,
Ott lehet az örökre.

Egyedül van Szűcs György gazda,
Egy lélek sincs udvarában:
Hát im! a furfangos vajda
Beköszön a pitvarában.
„Ejnye gazduram, a kőbe!
Mí dolog az, hogy kigyelmed
Bajuszát *levágja* tőbe?
Magyar ember-é kigyelmed?”
Milyen szemmel nézett rája
Szűcs György gazda, képzelhetni:
A vasvillát sem lehetne
Mérgesebben odavetni;
De a cigány győzte szóval,
Hízalgővel, úszatóval:
Míg György el nem panasolta,
Hogy' áll a dolog mivolta.

„Szent Pilátus! minő szégyen!
Hát miér' nem mondta régen
Sohasem volt? nem is *termett?*
Hát miért nem mondta kelmed?
Nagy bajusza volna régen:
Hisz ez az én mesterségem!”

Megörüle György a szónak,
Hogy bajusza lesz maholnap,
S mintha nőne a szép sörte,
Már a helyét is pödörte.
Sonka, sódar,
Füstös oldal,
Liszt, szalonna,
Főzelék,
Van elég;
Ráadásul jó ozsonna,
S valamit a vajda kére,
Megalkudva, megigérve.
Nosza tüzet rak legottan,
Lobog a láng, bóg a katlan,
Száll a szikra, fojt a füst,
Fő a fürdő; forr az üst,
Benne mindenféle gyimgyom,
Holmi gizgaz, holmi ringy-rongy
Ami úton, útfelen
Elhányódik, vagy terem.
E bűbajos fürdőlében
Nő meg a György bajsza szépen;
S ha hibáznék egy kicsi:
A babona ráviszi.

Kész immár a bornyomó kád:
Szűcs György jó remény fejébe,
Nyakig ül a szennyes lébe,
Istennek ajánlva dolgát.
A cigány sereg azonban
Beszivárog alattomban;
Jön elébb egy, aztán kettő,
Mintha csak úgy történetből:
*Szerencsére a vajdának
Épen jó, hogy bebotlának!*
Egy tüzet rak, más vizet mer,
Másik fát hoz... kell az ember;
Úgy szaladnak! úgy segítnek!
Dolgot ad a vajda mindnek.

Hogy pedig a hasznos pára
Szűcs uram fejét megjárja:
Elővesznek egy nagy ponyvát
És a fürdőkádra vonják;

S a kád mellett körbe-körbe
Tánc kezdődik, fürge, pörge;
Kalapácstól dong a donga;
„Tiktak, tiktak” foly a munka,
S egy bűvös dal
Ümmög halkal:
 „Bajusza *lesz* Szűcs Györgynek,
 Igen biz a, szegénynek.”
S míg a ponyvát sietősen
Jó erősen
Apró szeggel *odaszegzi*,
A cigányhad újra kezdi:
 „Bajusza *van* Szűcs Györgynek,
 Ne *irigyeld* szegénynek!”

Ezalatt a pénzes bögre
Búcsujárni ment örökre,
Követé a füstös oldal,
A szalonna, meg a sódar,
Az ágynémü, fehérnémü,
A vasféle, meg a rézmű.
Szóval, ami könnyen mozdult,
Lába kelvén, mind elpusztult,
Mert a gazda – „tiktak, tiktak” –
Nem hallá, hogy zárat nyitnak.

Meddig üle György a kádban
Lepedővel leszögezve,
Nincs megírva krónikámban.
Csak annyi van följegyezve,
Hogy mihelyt abból kilépe,
Tükröt vévén a kezébe,
Hogy bajuszát felsodorja:
Nem tehettem, mert nincsen mit!
Mert bajusza nem nőtt semmit,
De *igen* a füle s orra!

a) *A népi fi*

Ha az Ezeregyéjszaka dzsinnjei egy nap felkapnák Magyarországot, és elvinnék távolabbi egekbe, úgyhogy a helyén nem maradna semmi más, csak Arany János tizenkét kötete, ezekből a mágikus könyvekből maradék nélkül ki lehetne olvasni a magyarság eidoszát [ősképét – a szerk.]. Minden szál hozzá vezetett, és minden szál tőle vezet, a magyar szellemi életnek ő a sugárzási központja. Vörösmarty, Petőfi és Ady költészetében van valami csodaszerű – Arany Jánost matematikailag le lehetne vezetni az előzményekből és a magyar adottságokból. Ha van értelme szellemi jelenségekkel kapcsolatban gyökerekről, szerves fejlődésről beszélni, Arany Jánosról lehet ezt mondani.

Az életrajz a mezei munkával foglalatostkodó parasztgyermek képével kezdődik – de vérében nemesi hagyományok kapcsolják össze a magyar, a nemesi történelemmel. Benne teljes szintézisre jut népi realitás és nemesi história, a romantikus hagyomány és a Petőfi-féle vívmány. Hite szerint kálvinista, de megértője és kifejezője a katolikus középkor lelkének. Átéli és költészetté teszi a XIX. század kétféle nemzetfelfogását: az optimistáét és a pesszimistáét. Legmagyarabb magyar költő lévén, oly nyitva áll a magyarsággal összeegyeztethető európai szellemáramlatok számára, oly sokat tanul Nyugat legnagyobb mestereitől, mint senki más. Ily módon a teljes magyarság hordozója és képviselője. Csak egy réteg hiányzik belőle, az, amely a magyarságból is hiányzott még pályája kezdetén, és amellyel pályája végén rosszkedvűen találja magát szemben: a városlakó polgár világa. Ezen az egy csonkaságon múlik, hogy az a magyarság-kép, amit művében ad, ma már történelmi múlt.

Arany János tág magyarsága lassú, szerves fejlődés eredménye, szűk és lokális kezdetekből szélesül lassanként kozmosszá. Arany János ugyan abból a debreceni rokokó és diákos költőiskolából indul el, mint elődjei a nagyszabású hagyományfejlesztésben, Csokonai Vitéz Mihály, ugyanazok a népi ízű „mesterkedők” az első mintái, akik Csokonainak, azzal a különbséggel, hogy számára már Csokonai is mester. Ez a debreceni formavirtuózkodás és a hexameteres Ludas Matyi-humor az igazi népi hagyomány a XIX. században – Arany ebből merít, míg Petőfinek ezzel az eleven hagyománnyal semmi érintkezési pontja nincs.

Amint már Beöthy Zsolt is rámutatott, a debreceni kollégiumból nőtt ki Arany első műve, a hexameteres, komikus eposz, *Az elveszett alkotmány*. A 40-es évek reformlelkesedése inspirálja ezt a különös elsőszülöttet. Az elveszett alkotmány a megyei élet kegyetlen szatírájú rajza, egyformán kigúnyolja a maradiakat és az elhamarkodott szájas újítókat. Az első mű egyúttal az utolsó is, melyben Arany leplezés nélkül hallatja véleményét a napi realitásról, bátran és élesen beleszól az aktuális kérdésekbe. *Az elveszett alkotmányban* Arany még egyáltalán nem népies, csak a hagyományok őre, a Csokonai-vonal folytatója. A következő mű már a *Toldi*, a népies-nemzeti költészet legkánonikusabb műve.

Közben ugyanis Arany megismerkedett a *János Vitézzel*, Petőfi irodalmi elvet adott Arany Jánosnak, a népköltő elgondolását.

De a két népköltő beállítottságában nagy különbség van. Petőfi részben politikai eszméinek a hatása alatt tűzi ki a népköltészet programját, részben pedig alkotáslélektani elvből: zseninek tudja

magát, aki szabadon, konvenciómentesen, a természet szavát követve alkot, mint ahogy a nép alkot a romantikus elmélet szerint. Arany népiességének a lelki oka ellenkező irányú: nem a zsenijében, hanem a nem-zsenijében, a határaiban való hit, mérhetetlen szerénység és ugyanakkor mérhetetlen magyar gőg. Arany János népköltői attitűdje jellegzetes magyar finitizmus: ismeri a határait, és nem akarja túllépni, nem akar idegen területre lépni, hogy megőrizze lelke függetlenségét. Ő maga mondja Pákhnak: „Hogy inkább a népiest művelem, oka hajlam, ismerése saját erőmnek, s talán némi princípium is.” A nép gyermeke más társadalmi osztályt, más világot nem ismeri, mint a népét, s ebből a belső határból éppoly nehezen mozdul ki, mint szülőföldjéről, Szalontáról. Csak később és nagy lassan, saját költői óriás voltának az objektív, kívülről kényszerítő hatása alatt hagyja el azokat a szűk, népi határokat, amelyeket önmaga köré vont.

A *Toldi* egy csapásra az ország első költői mellé emelte alkotóját. Arany azt adta, amire a nemzedéknek a legegésőbb szüksége volt: a magyar nép hőstét, a mintaszerű magyart.

Toldi Miklós alakja teljes plaszticitássá csak a következő trilógiarészek révén érett, de már az első *Toldi*-ban bent volt az Arany-féle magyarság-konceptió. A legfontosabb vonása a képnek talán az az első pillanatra mellékesnek látszó mozzanat, hogy Toldi a „kisebb fiú”, akit mellőznek a „másik” miatt. Ez részben a nép helyzetére vonatkozik – György az udvari, a nemesember, Miklós a paraszt, és benne a paraszt glorifikálódik. Egyben kifejezi a magyarság ősi homályos érzetét világhelyzetéről. A magyar mindig a kisebb fiú volt, a parasztsorsra kárhoztatott, Európában és a saját földjén, ahol mások, az idegenek élték az udvar pompás életét.

Toldi Miklós az igazi érték, akit nem lehet véka alá rejteni. Fényes tulajdonságai, ereje (nemesi-heroikus vonás), lovagiassága (a magyar egzotikum része, szintén nemesi vonás, a lengyelekkel rokon), szívének tisztasága (biedermeier) feltétlenül megcsillantják dicső hírét, nevét a világ előtt... amint a magyar dicsőség újra fényeskedni fog egyszer Európában, a nagy királyi udvarban.

És már itt feltaláljuk a Toldi-konceptió etikai magvát, Arany János magyarság-képének a legfontosabb gondolatát. A magyar fajta legszebb tulajdonsága egyúttal legnagyobb átka is: hogy Toldi, a magyar ember, fenntartás nélkül emocionális természetű, érzéseinek, bánatának, szeretetének, haragos indulatának s lelkének a rabja, az ész és a józan életszabályok nem uralkodnak rajta. Toldi haragja miatt bűnbe esik... Ezt tette már a legendai Toldi is, ezt teszi Toldi a másik két részben, ezt teszi Etele is, Arany másik epikus hőse. Arany az egyéni magyar sorsot ebben a szimbólumban foglalta össze.

A kor bizonyára nem érezte ki Toldiból az intő tendenciát: őrizzétek az érzelmeiteket – hiszen éppen akkor annak a férfinak a varázsa alatt állott a nemzet, aki maga, mint valami meggátolhatatlan indulat, ragadta előre: Kossuthnak. A kor és az utána következő korok beérték azzal, hogy magukra ismertek Toldi Miklós külső realitásában, szokásaiban, beszédében, gondolkodásmódjában, a hasonlat-hangulatban, és joggal: Arany János a kis dolgok utolérhetetlen művésze volt, és *Toldi*-jának minden strófája a magyar realitásnak újabb és újabb, addig meg nem figyelt részletét revelálja.

Ugyanakkor már az első *Toldi* is magába fogad bizonyos közös európai vonásokat, amelyek pillanatnyilag magyarnak látszottak, de biedermeier korhangulat következményei voltak. Ilyen a gyermeki szeretet, az anya-fiú viszony középpontba állítása, amiből irodalomtörténet-íróink azt

szokták következtetni, hogy a magyar ember különösebb mértékben szereti anyját, mint más nemzetek fiai. Ilyen vonás gazdagsága a zsánerképben és az idillszerű részekben, amiből irodalomtörténet-íróink azt következtetik, hogy a magyar fantázia kényelmesen rajzolgató természetű. Mindezek a biedermeier-vonások hiányoznak Arany későbbi epikájából, melyek már más európai koráramlatokat tükröztenek.

Arany népköltői szerepe a szabadságharc alatt éri el tetőpontját. Csakugyan a népnek ír: *Toldija* megjelenik a ponyván, és meghódítja az egyszerű szíveket. Szerkeszti a *Nép Barátja* című, parasztok számára készülő lapot, cikkeiben és itt megjelenő verseiben éppúgy buzdít a szent háborúra, mint Petőfi. Petőfi elemében érezte magát Túrtaiosz alakjában, a békés Arany nem. Harcias versein érződik a feladatszerűség, s népköltő volta kétségtelenül olyan feladatokra is kényszerítette, melyek természetétől eléggé távol álltak, így például egy ponyvakiadványban dicsőítette Rózsa Sándort, az amnesztiát kapott alföldi betyárt. A nép helyzetéről, a jobbágyproblémáról nemigen nyilatkozik, nem hozta nyilvánosságra egyetlen merész versét, a *János pap országát*, melyben a nép kenyerén hízó idegen papokra csaknem Szabó Dezső modorában haragszik. És csak levélben, és akkor is csak Petőfinek írta: „Mert bizony nem a mai nemesség vére volt az, mely visszazerezte Etele birodalmát; az a vér részint csatatéren folyt el, részint a magvetők igénytelen gubája alatt rejtezik.”

A szabadságharc utáni bénult időkben Arany sokkal inkább meg tud nyilatkozni, mint a szabadságharc előtt. A megtört fájdalom országa, ami akkor Magyarország volt, az ő lelki tája. A történelem találkozik belső diszpozíciójával, és Arany a hivatott énekes, aki siratja nemzetét, mint egykor Osszián.

A hangja egyre jobban távolodik a szorosan vett népiestől, és ebben a mértékben tágul világa is. *Toldi estéje*, mely megírásban nyomon követte az első *Toldit*, még a forradalom előtt – már sokkal kevésbé népeposz. Hiányoznak belőle azok a szembetűnően népi mozzanatok, az „egész világ ökre” kifejezések, melyek az első *Toldi* alaphangját adták. A *Toldi estéjének* alaphangja mélységes, szubjektív, egyáltalán nem népi melankólia, a leginkább Arany Jánosi hang. Az első ének, melyben Toldi a sírját ássa, és az utolsó, melyben Lajos király a haldokló Toldi ágya fölé hajol, és siratja az enyésző daliás időket, Aranyt már emberi és költői lényének olyan magaslatán mutatják, ahol nem ismeri a „népies” szűkös stíluskorlátait. A *Toldi estéjében* már a kész Arany áll előttünk: a történelmi realista, aki a korok mélyebb mondanivalóit éli át és a melankolikus Arany, aki a Toldi alkonyában már magának és népének az alkonyát siratja, profétikusan és fiatalon.

A szabadságharc után egyre tudatosabb lesz benne, hogy távolodnia kell a *Toldiban* megütött hangtól. Ennek a belátásnak sok oka volt. Meghalt a nagy barát, a szellemi vezér, akinek egyénisége a népi felé vonta. Arany azok közé tartozott, akiknek a barátság nagyobb élmény, mint a szerelem, és Petőfi elvesztését élete végéig gyászolta. Elvették a kedvét a népies irodalomtól a petőfieskedők is, akik a népköltészetet szélsőséges és tehetségtelen verseikkel diszkreditálták. Toldy szembefordul az egész népies iránnyal. Pedig „nem a bundát kéne ütni, hanem aki benne van”, dörmögi Arany. Mikor 1856-ban kisebb költeményei megjelennek, a kritika, Erdélyi, Bérczy, Salamon kiemelik, hogy mennyire nem népies, és Tóth Kálmánék támadják is érte – olyasfajta érvekkel, mint amilyenekkel később Babitsot volt szokás támadni.

Lassú elfordulását régi stílusideáljától és világának tágulását nagy trilógiáinak egymásra következő töredékei mutatják. A *Toldi szerelme* első két éneke, mely. az ötvenes évekből való, még népies, népmese jellegű az álruhás király, Rozgonyi falusi háza. Ugyanilyen népmesei a Csaba-

trilógia legelső töredéke. De amint elmélyed a Toldi-tervbe, belátja, hogy nem lehet az egész népi miliőben lejátszatni, Toldinak el kell jutnia az udvarba. Ettől eleinte visszadöbben. Mit keresne ő udvarban. Hosszú időre abbahagyja. Azután elkezd tanulmányozni a kort, elmélyed, kedvet kap, nekifog, abbahagyja... De minden egyes koncepció udvaribb és történelmibb lesz. Csaba ugyanilyen fejlődésen megy keresztül. És lassanként kitarul Arany előtt a másik világ, amely éppoly otthona lesz, mint a népi: a történelmi.

b) Történelmi realizmus

A március előtti napok zajongó politikai költészetét Európa-szerte csendes, komoly, szorgalmas irodalmi élet váltotta fel. A kor nem kedvezett a nagy emócióknak. „Európa csendes, újra csendes”, a társadalmi nyugtalanságot a gazdasági fejlődés egyenletes lélegzétvétele követte.

A történelmi művészetek, melyeket a romantika teremtett meg, és melyektől a forradalmi, jövőnek élő nemzedék tiltakozva fordult el, most újra nagy divatba jönnek. A jelen eseménytelen, a költő és közönsége a színesebb múltban keresi a nagy élet szenzációit, ha nem is olyan patetikus és fájdalomteljes visszakívánczossággal, mint ahogy a romantika tette.

A nagy különbség az, hogy az Arany-nemzedék, Arany János európai atyafisága a romantikával ellentétben, nemcsak vágyországot lát a múltban, hanem realitást is. Feltételezi, hogy azok a történelmi dolgok melyekről ír és olvas, valamikor csakugyan megtörténtek, és akkor éppolyan hétköznapiak voltak, mint a mai hétköznapiak. Nem mernek többé a művész vad szuverenitásával bánni a múlttal. Ez a nemzedék éli igazán át a történelem végtelen gazdagságát, és hogy minden kor egy külön világ, és hogy a művésznak alázatosan kell a történelmi igazság trónja elé járulni.

Ezt a felismerést fejezi ki Arany János nyelvén az „eposzi hitel”. Az eposzi hitel fogalma és fontossága együtt érik trilógiáival, és lassanként kiszorítja a „népiesség” dogmatikáját, ez lesz az uralkodó elv Arany János alkotásában. Lelki eredete ennek is Arany finitizmusa: nem akarja magát az alkotó fantázia végtelen lehetőségeire bízni, keresi az üdvös korlátot, amelyen belül védve és otthon érezheti magát. És a gyakorlatban az eposzi hitel annyi, mint történelmi népiesség: tudniillik az eposzi hitel azt jelenti, hogy Arany csak olyan tárgyat tart az epikus író tollára méltónak, amelyet a nép alkotó tevékenysége hagyományozott rá, monda formájában. Epikus tárgyat csak a nép teremthet – a költő nem tehet többet, mint hogy feldolgozza.

Vörösmartyval kapcsolatban beszélünk arról, hogy a költészet is megismerés, csakhogy más természetű, mint a tudományos megismerés. A költő filozófiai megismerése olyan összefüggésekre irányul, amelyek a racionális gondolat számára megközelíthetetlenek, és nem is fejezhetők ki másképp, mint a nagy alkotó szavaival. Hasonlóképp van egy másik történelmi megismerés is, melyet csak a költők tudnak kifejezni. Ez a megismerés nem a tényekre irányul, de még csak nem is a szellemre, a korok lelkére. Ennek a költői történelem-vízióknak a tárgya maga a sors. A nép végzete kifejeződik a nagy történelmi mondákban mélységes szimbólumnyelven, mint ahogy a metafizikai megismerés kifejeződik a mítoszokban. Itt is mélyebb, nem racionalizálható összefüggések felismeréséről van szó: a költő a nemzet ősmúltjában és önalkotta mondájában felismeri a végzetvonalat, a nemzeti történet belső ritmusát, amely a nép sorsát belülről örökre determinálja.

Ezt a történelmi megismerést keresték a századközepi költői, akik nemzetük legfőbb legendáit dolgozták fel: Hebbel, Wagner, Tennyson, hogy csak a legnagyobbakat említsük. Ez a történelmi megismerés kísértette félig tudatosan Aranyt, mikor a hun trilógiával viaskodott.

Így érik meg Arany férfikorának és talán egész életének legnagyobb műve, a *Buda halála*. Szándékban is messze kimagaslik ez a költemény Arany behatároltabb művei közül. A *Buda halála* és a Csaba-trilógia, melynek első tagja lett volna, gigantomachia, mint Tasso, Milton és Zrínyi műve volt, mint Hebbel és Wagner Nibelung-művei, világok harca, sokkal nagyobb koncepció, mint a *Zalán futása*. Egy új világ, a fiatal Kelet száll szembe az agg Nyugattal, látszólag győz, de erejét megsemmisíti a belső végzet.

Amíg népies eposznak szánta a Csabát, az ármánykodás, az idegen, királyok, Szász Detre és a német Krimhild mozgatták volna az eseményeket, és okozták volna a hun birodalom összeomlását; tehát a koncepció valahol a Dugonics-Bánk bán idegengyűlölő vonalán rekedt volna meg. Amint azonban az eposz terve felülemelkedett a népies korlátokon, az ármány helyét a végzet foglalta el.

Ez a végzet annyiban antik elem, hogy végzet – de tulajdonságait tekintve modern végzet, a hun birodalom végzete, Kemény Zsigmond és Hebbel filozofikus végzetével rokon. Egyben a magyar végzet látnoki felismerése. Hadúr Etelének szánja Isten kardját és vele a viláгурalmat, ha tud önmagán uralkodni, de Etele indulatában megöli testvérét, Budát. Emocionális természete, melyet mindaddig hőiesen féken tartott, a végén katasztrofálisan előtör, és a hunok sorsa meg van pecsételve:

Ám had ura Isten jól látva egéből,
Hírnökért nagy könnyű csordula szeméből;
Jaj betelik, mondá, már íme betelnek —
Népe jövendői számlálva Etelnek.

Isten, alant földjén, ő lehetett volna;
De nagy ily kísértés, földi halandóra —
Szólt; és megnyugodott, könnyét letörülvén,
Hogy örök-állandó amaz erős törvény.”

Ezekben a nagyszerű sorokban több van, mint végzet: benne van magyar lélek örök állásfoglalása a végzettel szemben. A magyar finitizmusában állandóan érzi és tudja végzet szabta határait, minden más európai népnél nagyobb alázattal nyugszik meg „amaz erős törvényben”. A magyar az amor fati [végzetszeretet – a szerk.] nemzete.

Nem véletlen, hogy kálvinista magyar volt az, aki a magyar végzet és amor fati énekeese lett. A katolikus Vörösmarty nagyszabású koncepciói a szabad akaraton alapulnak. Arany világképe az ősi magyar kálvinizmus gyökerén nő: a kálvinista puritán önuralom-erkölcs és a predesztináció hite segítik Aranyt, hogy a magyar végzetet és a magyar lélek örök-borongó és egyben megnyugvással teljes végzethangulatát felismerje, és végleges formákba öntse.

A koncepcióval, az alapgondolattal együtt emelkedett az eposz minden más mozzanatában is a népies színvonal fölé. A Toldi és a Daliás idők királya még mesekirály, aki álruhában jár, és a jókat megjutalmazza – Buda halála királyok drámája és királyi királyokról szól már. A mű

alaphangulata nem a népi közvetlenség, hanem arisztokratikus, fenséges, bizonyos fokig a nagy barokk eposzokkal rokon, amelyeket Arany annyira kedvelt, Ariostót és Tassót fordíttatta is.

A belső motiváció is sokkal komplikáltabb, mint mikor Arany a néphez fordul. Toldi nem ismer mást, mint a legáltalánosabb indulatokat. Buda halála alakjait bonyolult lélekrajz mozgatja, érzékenységi és hiúsági motívumok, a családi életnek azok a végzetes apróságai, melyeknek a fontosságát a modern pszichológia ismerte csak fel. Buda halála pszichológiai eposz, mint később Toldi szerelme is, és olvasásuk közben az ember egyre sajnálja, hogy Arany nem írt regényeket, ahol lélekrajzoló képességei tágabban megvalósulhattak volna. Ha regényt írt volna, a külföld is megismerhette volna fordításokban, és a nagy francia, angol, orosz regény mellett talán a magyar regény különjellegeről is beszélhetnénk...

Amilyen mértékben távolodott koncepció és motiváció a népi kezdetektől, ugyanolyan mértékben távolodott verselés, nyelv és stílus is. Toldi trochaeikus és Toldi estéje magyarosan lüktető Zrínyi-sorait egy új Zrínyi-sor váltja fel: a magyar ütem egyhangúságát minden sorban egy vagy két choriambikus láb tarkítja, a vers zeneiségét növelve, és közvetlenség helyett valami antikos stilizáció hangulatába emelve:

„Alattam az erdők koronája zúgott.
Folyó nagy vizeit terelé Napnyugot.
Emberi kézfőidet túr vala, mint hangya.
Fekete a rónák legeletlen hantja.”

A nyelv a nép nyelve, de stilizált népnyelv. Mintegy a népnyelv quinta essentiája, oly tömény oldat, hogy maga a nép már nem is értheti meg. Arany jegyzetekkel magyarázza kifejezéseit, talán érzi, hogy a *Buda halála* nemsokára a magyar irodalom legnehezebb olvasmányai közé fog tartozni. Nyelvészkedő szorgalmának gyümölcse ez a nyelv, melyet csillagmérföldek választanak el Petőfi közvetlenségétől. Aki a hunokról ír, nem is beszélhet a XIX. század változandó nyelvén; az örök magyar sorsot akarja kifejezni, annak az örök magyar nyelv a lényegnyelvet kell megteremtenie.

Ebben az arisztokratikus emelkedettségben még inkább szembetűnő Arany képzelet-alkatának sajátossága. Alapvonalában a lehető legnagyobb elgondolású, de részleteiben a kis dolgok művésze, realista. A nagy hun tragédiát nem népcsaták véres és kontúrtales forgatagában mutatja be – az egykorú kritikának hiányoztak is nagyon a harci képek –, hanem családi jelenetekben, apró kis mozzanatok egymás mellé rakásában. Hasonlatait a mindennapi életből veszi, fantáziájának iránya Vörösmarty derealizáló képzeletének az ellentéte. Még a mitikus alakok is a magyar valóságból fakadnak, és Hadúr a legmagyarabb isten az összes isten között. Nem szükséges példát hozni, az iskolai irodalomtörténet, sőt még Riedl is, Arany legnagyobb ismerője, Arany százarcú művészetének mindig ezt az egy vonását emeli ki: plaszticitását, hogy minden jelenetét látni lehet, hogy minden alakját körül lehet járni.

Arany későbbi, polgári közönségét mindig ez a realizmus ragadta a legjobban. Milyen csodálatos, mondták, hogy a cica óvakodva lépked, hosszan elnyúlt testtel, szóról szóra úgy, mint ahogy csakugyan csinálja. Az irodalomtörténet ettől a kis dolgok művészetétől nem vette észre Aranyban a monumentálisát, amire csak legújabbán kezdik felhívni a figyelmet, például Németh László. Minthogy szokás lett Arany minden tulajdonságát kánonikusan magyar tulajdonságnak

beállítani, kialakult az a vélekedés, hogy az igazi magyar költő realista, józanul ragaszkodik a földhöz, nem vész el fantáziája végtelenjében. Ily mód szorultak háttérbe Arany hamis beállítása által a legnagyobbak, Berzsenyi, Vörösmarty, Ady, akik minden voltak, csak nem józanok és nem realisták.

Pedig Arany realizmusa nem a leglényegesebb, nem a legaranyjánosabb és nem is a legmagyarabb mozzanat költészetében. Realizmusát a kor determinálta, Dickens, Thackeray, Flaubert és Gogol kora. Az általános európai realizmus egyrészt reakció volt a romantika elmosódó kontúrjai ellen, másrészt a polgárosztály józan racionalizmusának a kifejezése. Arany is korának fia volt, de éppúgy, mint az imént említett nagyok, sokkal több volt, mint a valóság hű ábrázolója. „Nem a való hát: annak égi mássa”, mondta Arany is.

Ez a józan kor nem vette észre, amint ahogy Vörösmartyban sem vette észre, hogy: numen adest [isten segít – a szerk.]. Talán, ha észrevette volna, ijedten riadt volna vissza bálványától. Elgyönyörködtek a templom faragott díszein, tarka kerítésén, józanul impozáns porticusán, de nem léptek be a szentélybe. Most, amikor világmegrázkódtatások után újra kifejlett az emberben a „numinózus”, az istenszerű iránt való érzék, szent borzalommal érezzük újra nagy költőinkben a kimondhatatlan jelenlétét. A mi szemünkben ez adja meg a végső méltóságot Berzsenyi, Vörösmarty és Ady költészetének. Arany numenje más, mint Berzsenyié és Vörösmartyé volt: ott a végtelen erők harcát, világok összeomlását és születését érezte az ember átborzongani; Aranynál az örök végzet mozdulatlan hatalmát, amint őrködik a világok felett:

„Csillagok az égen csillámlani szűntek,
Zárva le minden szem, tüzek is eltűntek;
De az ég nagy sátra, a magosán mélylő,
Szerte ragyog – s virraszt az örökkön élő.”

William Shakespeare: Hamlet

– részlet –

III. felvonás II. szín

*Terem ugyanott.
Hamlet és néhány színész jó.*

HAMLET

Szavald a beszédet, kérlek, amint én ejtém előtted: lebegve a nyelven; mert ha oly teli szájjal mondod, mint sok színész, akár a város dobosa kiáltná ki verseimet. Ne is fűrészd nagyon a levegőt kezeddél, így; hanem jártasd egészen finomul: mert a szenvedély valódi zuhataga, szélvésze, s mondhatnám forgószele közepett is bizonyos mérsékletre kell törekedned és szert tenned, mi annak simaságot adjon. Ó, a lelkem facsarodik belé, ha egy tagbaszakadt, parókás fejű fickót hallok, hogyan tépi foszlánnyá, csupa rongyokká, a szenvedélyt, csakhogy a földszint állók [\[1\]](#) füleit megrepessze, kiknek legnagyobb részét semmi egyéb nem érdekli, mint kimagyarázhatatlan némajáték és zaj. Én az ilyen fickót megcsapatnám, amiért a dühöncöt is túlozza és heródesebb Heródesnél. Kerüld azt, kérlek.

ELSŐ SZÍNÉSZ

Bizza rám, főséges úr.

HAMLET

Csakhogy aztán fölötte jámbor se légy, hanem menj saját ép érzésed vezérlete után. Illeszd a cselekvényt a szóhoz, a szót a cselekvényhez, különösen figyelve arra, hogy a természet szerénységét által ne hágd: mert minden olyas túlzott dolog távol esik a színjáték céljától, melynek föladata most és eleitől fogva az volt és az marad, hogy tükröt tartson mintegy a természetnek; hogy felmutassa az erénynek önábrázatát, a gúnynak önnön képét, és maga az idő, a század testének tulajdon alakját és lenyomatát. No már, ha ezt túlozza valaki, vagy innen marad, bár az avatlant megnevetteti, a hozzáértőt csak bosszanthatja; pedig ez egynek ítélete, azt meg kell adnod, többet nyom egy egész színház másokénál. Ó, vannak színészek, én is láttam játszani – s hallottam dicsérve másoktól, nagyon pedig – kik, Isten bűnül ne vegye, se keresztény, se pogány, se általában ember hangejtését, taghordozását nem bírva követni; úgy megdölyfösködtek, úgy megordítottak, hogy azt gondolám, a természet valamely napszámosa csinált embereket, de nem csinálta jól, oly vesszettül utánozták az emberi nemet.

ELSŐ SZÍNÉSZ

Remélem, hogy mi azt a modort már meglehetősen
levetkeztük.

HAMLET

Vessétek le egészen! No meg, aki köztetek a bohócot
játssza, ne mondjon többet, mint írva van neki;
mert vannak azok közt is, kik magok nevetnek,
hogy egy csapat bárgyú néző utánok nevéssen; ha
szinte a darabnak éppen valamely fontos mozzanata
forog is fent. Ez gyalázatosság, és igen nyomorú
becsvágyra mutat a bohóc részéről, ki e fogással él.
Menjetek, készüljétek.

Színészek el.

Polonius, Rosencrantz és Guildenstern jönnek.

Nos, uraim? eljön a király megnézni a darabot?

POLONIUS

El, a királyné is, mindjárt pedig.

HAMLET

Mondd a színészeknek, siessenek.

Polonius el.

S önök, mindketten, úgye szívesek
Lesznek segíteni a siettetésben?

KETTEN

Megyünk, fönséges úr.

Rosencrantz és Guildenstern el.

HAMLET

Hol vagy, Horatio?

Horatio jó.

HORATIO

Itt, kedves úr,

Szolgálatára.

HAMLET

Halld, Horatio:

Te éppen olyan férfi vagy, minővel
Szerettem, hogy közöm volt valaha.

HORATIO

Ó, kedves úr –

HAMLET

Nem hízelgek, ne hidd;
 Mi boldogulást várhatnék tetőled,
 Kinek mid sincs, jó kedveden kívül,
 Mely táplál és ruház? Mért hízelegni
 Egy ily szegénynek? - Nem; a cukrozott nyelv
 Ám nyalja a sületlen fényüzést,
 Görbessze hajlós térde kapcsait,
 Hol a farkcsóválás hasznot terem.
 Hallgass ide.
 Mióta választásim asszonya
 Én drága lelkem, s emberek között
 Különbséget bir tenni: tégedet
 Pecsételt el magának; mert te, bár
 Szenvedve mindent, úgy től, mint aki
 Semmit se szenved; férfi vagy, ki a
 Sors öklözését vagy jutalmait,
 Egyképp fogadtad; s áldott az, kinek
 Vérével úgy vegyült ítélete,
 Hogy nem merő síp a sors ujjá közt,
 Oly hangot adni, milyent billeget.
 Férfit nekem, ki szenvedélye rabja
 Nem lett soha! s én szívem közepén,
 Szívem szívében hordom azt, miképp
 Most tégedet. De már kissé sok is. –
 Ma színjáték lesz a király előtt,
 S egy jelenet közel jár ahhoz, amint
 Atyám halálát elmondtam neked;
 Kérlek, ha majd ez a rész fölkerül,
 Csak mintha enlelkem tolmácsa volnál,
 Lesd a királyt jól: ha rejtett büne
 Ott egy beszédre lyukból ki nem ugrik:
 A kárhozatnak lelke volt, amit
 Láttunk együtt, s képzelmem oly sötét,
 Mint Vulcán pőrölye. Jól megfigyeld;
 Mert én arcába kapcsolom szemem;
 S majd összevessük a látszat felől
 Kettőnk ítéletét.

HORATIO

Jó lesz, uram;
 Ha meglop engem a játék alatt,
 S rá nem sütöm: fizetem a lopást.

HAMLET

Már jönnek: bárgyunak kell látszanom.
Foglalj helyet.

*Dán induló. Harsonák.
Király, Királyné, Polonius, Ophelia,
Rosencrantz, Guildenstern és mások jönnek.*

KIRÁLY

Hogy van Hamlet öcsénk?

HAMLET

Felségesen, mákugyse! a kaméleon kosztján:
levegőt eszem, ígéret töltelékkel. Kappant
se hizlálnak így.

KIRÁLY

Semmi közöm e felelettel, Hamlet; ez nem az
én mondásom.

HAMLET

Nem ám, de az enyém se már. – Uram, ön játszott
egyszer az egyetemen, mondja?

POLONIUS

Igen, bizony, fönség; s jó színésznek tartottak.

HAMLET

S mi volt a szerepe?

POLONIUS

Julius Caesar; megöltek a Capitoliumon; Brutus ölt meg.

HAMLET

Na ugyan brutális szerep volt tőle: megölni egy
ily capitális borjút. – Készen a játszó?

ROSENCRANTZ

Igenis, fönséges úr; engedelmet várják.

KIRÁLYNÉ

Jer ide, édes Hamlet; ülj mellém.

HAMLET

Nem, kedves anyám, itt vonzóbb érc van.

POLONIUS

Ahá! tetszik látni?

HAMLET

Kisasszony, ölébe fekhetem?

Ophelia lábaihoz dőlve.

OPHELIA

Nem, uram.

HAMLET

Azaz, ölébe hajthatom a fejem?

OPHELIA

Igen, uram.

HAMLET

Azt gondolja, póriás értelemben vettem?

OPHELIA

Semmit se gondolok, uram.

HAMLET

Mily szép gondolat, egy szép leány lába közt fekünni!

OPHELIA

Tessék?

HAMLET

Semmit se mondtam.

OPHELIA

Jókedve van, fönséges úr.

HAMLET

Kinek? Nekem?

OPHELIA

Igenis.

HAMLET

Ó, boldog Isten! hisz én vagyok a világ első bohóca.
Ki tehet arról, ha jó kedve van; hisz látja, mily
vidor az anyám is, pedig az apám most halt meg,
csak két órája.

OPHELIA

Dehogy: kétszer két hónapja is van már, fönség.

HAMLET

Oly régen? Gyászolja hát az ördög! Én coboly köntöst csináltatok. Uramfia, két hónapja s még el sincs felejtve! Úgy hát megérjük, hogy valamely nagy embert fél évvel is túlél az emlékezete; csakhogy, Mária ugyse! templomot építsen ám, különben eszébe sem jut senkinek; úgy jár, mint a fa ló, melynek sírverse így hangzik: „Mer’ ó! mer’ ó! már a fa ló el van feledve.”

Hoboják. A némajáték föllép.

*Jó egy Király és egy Királyné, igen nyájaskodva.
A Királyné megöleli férjét, letérdel és fogadkozik.
A Király fölemeli, vállára hajtja fejét; aztán egy virágpamlagra fekszik. A Királyné látva, hogy elszunnyadt, távozik. Most jó egy cinkos, koronáját leveszi, megcsókolja, s mérget töltve a király fülébe, elmegy. A Királyné visszatér, s halva látván férjét, szenvedélyes mozdulatokba tör ki. A mérgező, két vagy három néma személlyel, ismét megjelenik, s bánkódni látszik a Királynéval. A holttestet elviszik. A mérgező ajándékkal udvarol a Királynénak; az eleinte útálatot, nem-akarást fejez ki; de végre elfogadja szerelmét.*

OPHELIA

Mit jelent ez, fönséges úr?

HAMLET

E biz alattomos hókuszpókusz: gonoszt jelent.

OPHELIA

Talán a darab velejét mutatja a némajáték?

HAMLET

Mindjárt megtudjuk eme fickóktól: mert a színészben nem áll a szó; kibeszél az mindent.

OPHELIA

Elmondják, mit jelent e némajáték?

HAMLET

El ám, s minden néma játékot, amit velök játszanék;
csak ne szégyelljen velök játszani, ők bizony nem
szégyellik elmondani, mit jelent.

OPHELIA

Be hamis, be hamis. Én a darabra figyelek.

PROLÓGUS

„Magunk imé, s tragédiánk
Fölségtek elé borulánk:
Kérjük, figyeljen túrve ránk.”

HAMLET

Prológus ez, vagy gyűrűbe vésett jelige?

OPHELIA

Rövid biz az, fönség.

HAMLET

Mint a nő szerelme.

Jön a színpadi Király és Királyné.

SZÍNÉSZ KIRÁLY

Már Phoebus ím harmincadszor kerül
Neptun sós árja s a földgömb körül;
S harminc-tizenkét hold kölcsön világa
Tizenkét harmincszor tűnt a világra;
Hogy viszonos szent frigy kapcsol velem:
Kezünket Hymen, szívünk szerelem.

SZÍNÉSZ KIRÁLYNÉ

Még egyszer annyi holdat és napot
Érjünk, mielőtt szerelmünk elapad.
De jaj! felséged máris oly beteg
– Ép volta eltűnt, kedve csüggeteg –
Hogy félve-féltem. De bár féltsem én,
Uram, ne hagyjon téged a remény;
Arányt tart nőben féltés, szerelem:
Vagy semmi, vagy mindkettő szertelen.
No már, szerelmem jól tudod, minő:
Félelmem azzal egy arányba' nő,
Nagy szeretet fél, apró kételyen:
S hol a félsz nagy, nagy ott a szerelem.

SZÍNÉSZ KIRÁLY

Itt hagylak, édes, nem soká pedig:
Szerves erőm már lanyhán működik;
Te élj, szeretve és tisztelve, még
E szép világban; s tán egy oly derék
Férj oldalán –

SZÍNÉSZ KIRÁLYNÉ

Ne a többit! ne, ó;
Ily szerelem szívemnek áruló!
Másod férjemmel átkozott legyek;
Máshoz csak az mén, ki megölt egyet.

HAMLET

Félre.

Üröm, üröm.

SZÍNÉSZ KIRÁLYNÉ

A második nász indító oka
Szennyes haszonvágy, szerelem soha;
Másodszor öltem meg holt férjemet,
Ha második férj csókol engemet.

SZÍNÉSZ KIRÁLY

Most, elhiszem, úgy érzed, mint beszélsz;
De fogadásunk gyakran füstbe vész.
Föltételünk emlékezésnek rabja:
Vérmes szülött, de már számlálva napja;
Míg éretlen gyümölcs, fáján tapad;
Ha megpuhul: rázatlan leszakad.
De kell; szükség felednünk e rovást,
Az ily magunkra felrótt tartozást:
Mert amit így fogad a szenvedély,
A szenvedéllyel oda lesz a cél.
Erős bú, vagy öröm, feltétele
Fogamatát magával rontja le:
Mert hol öröm s bú van legfőbb fokon,
Az sír, ez örvend minden kis okon.
Nem örök e világ; az sem csoda,
Ha sorsunkkal a szeretet oda:
Mert hogy melyik vezérli, vitapont:
Szerelem-é a sorsot, vagy viszont?
Nagy férfi buktán, lásd, kegyence fut;
Szegény kapós lesz, amint polcra jut:
Igy, a szeretet sorsunk' követi;
Ki nem szorul barátira, lesz neki;

S ki álbarátot szükségben kísért,
Ellent csinálni biztos útra tért. –
De, visszatérve honnan indulék:
Sors, akarat oly ellensarki vég,
Hogy terveink legtöbbször füstbe mennek;
Miénk a szándok, nem sükere ennek.
Te sem mégy máshoz, most úgy gondolod:
De elhal eszméd, ha férjed halott.

SZÍNÉSZ KIRÁLYNÉ

Ne adjon tápot a föld, fényt az ég!
Élvét, nyugalmát éj s nap vonja még!
Kétségre váljon remény, bizalom!
Börtön magánya legyen vígaszom!
Dúljon gyönyör-sápasztó baleset,
Ha mire vágytam, minden kedveset!
Szenvedjek *itt s ott* öröklétü kint:
Ha, egyszer özvegy, nő leszek megint!

HAMLET

Ha most ezt megszegné!

SZÍNÉSZ KIRÁLY

Nagy eskü ez. De lelke oly alélt:
Menj, hadd csalom meg ezt a hosszú délt
Álommal, édes.

Elalszik.

SZÍNÉSZ KIRÁLYNÉ

Ringasson az álom;
Ármány soha kettőnk közé ne szálljon.

El.

HAMLET

Asszonyom, hogy tetszik a darab?

KIRÁLYNÉ

A hölgy mintha nagyon is fogadkoznék.

HAMLET

Ó, de szavát tartja ám!

KIRÁLY

Hallottad a meséjét? Nincs benne valami bántó?

HAMLET

Nincs, nincs; hiszen csak tréfálnak, tréfából
mérgeződnek; semmi bántó a világon.

KIRÁLY

Hogy is hívják a darabot?

HAMLET

Az egérfogó. Hogy miért úgy? Képletesen. A darab
egy Viennában történt gyilkosságot ábrázol; Gonzago
neve a fejedelemnek; nője Baptista. Mindjárt meglátják.
Gonosz egy darab, az igaz; de hát aztán? Felsőged
lelkiösmerete tiszta, a miénk is; minket hát nem
érdekel: kinek nem inge, ne vegye magára.

Lucianus jó.

Ez valami Lucianus, a király öccse.

OPHELIA

Fenséged nagyon jó kórus.

HAMLET

Igen jó tolmács tudnék lenni ön és szerelme közt,
csak már látnám a szökdelő bábokat.

OPHELIA

Csapkod, uram, csapkod.

HAMLET

Bezzeg jajgatna ám belé, míg el tudná venni az
ostorom csapóját.

OPHELIA

Mindegyre jobb – s rosszabb.

HAMLET

Arra esküsznek férjeikkel is – Kezdd belé már, gyilkos;
ne vágj oly veszett pofákat, hanem kezd el. Hadd lám:
„A károgó holló bosszút üvölt” –

LUCIANUS

Szándok sötét, kéz kész, biztos szerem,
Idő szolgál, s egy lélek sincs jelen.
Te, szörny-itallá főtt éjféli gyom,
Melyet Hekate hármass átka nyom,

Varázserőd, ádáz tulajdonod
Ez ép élten most kell bitorlanod.

Mérgét az alvó fülébe önti.

HAMLET

Kertjében mérgezi meg, a birtokáért. Neve, mondom,
Gonzago; igaz, meglelt történet, meg is van írva
választékos olasz nyelven. Mindjárt meglátják, hogyan
nyeri el a gyilkos Gonzago nője szerelmét.

OPHELIA

A király föláll.

HAMLET

Mit! megijedt, vak tűztől?

KIRÁLYNÉ

Hogy van, felséges férjem?

POLONIUS

Félbe kell hagyni a darabot.

KIRÁLY

Világot ide! Menjünk.

MIND

Világot! Világot!

Mind el, Hamleten és Horation kívül.

HAMLET

Ám sírjon a nyíl verte vad:
Ép gimnek tréfaság;
Mert ki vigyáz, ki meg szunyad:
Igy foly le a világ.

Nos, barátom (ha másképp szerencsém hátat fordítana),
ez meg egy toll-erdő, meg egy pár vidékies szalagcsokor
kivágott cipőimen, nem bejuttatna engem akármely
színészcsapatba, vagy hogy?

HORATIO

Fél jutalom-játékra.

HAMLET

Egészre, ha mondom.

Mert hát, tudod, hű Dámonom,
Ez ország, bírta bár
Hajdan Jupiter: bírja most
Egy, egy füles – pityke.

HORATIO

Rímelhetett volna, fönség.

HAMLET

Ó, édes Horatióm! Most már tízezer forintot mernék
tenni a szellem szavára. Vetted észre?

HORATIO

Nagyon jól, fenséges úr.

HAMLET

Mikor a mérgezés következett –

HORATIO

Nagyon jól megjegyeztem.

HAMLET

Ha, ha! - -Te, valami zenét! Fuvolákat ide, hé!
Mert hát, ha a király nem szereti
Komédiánkat – hát nem kell neki.

Rosencrantz és Guildenstern jönnek.

Zenét, hé!

GUILDENSTERN

Fönséges úr, engedjen egy szót.

HAMLET

Akár egész históriát, uram.

GUILDENSTERN

Fönséges úr, a király –

HAMLET

Nos, mi lelte?

GUILDENSTERN

Egész magánkívül lett szobájában.

HAMLET

Italtól, uram?

GUILDENSTERN

Nem, fönség, inkább az epétől.

HAMLET

Ön bölcsessége dúsabbnak mutatkoznék, ha ezt az orvosának jelentené: mert ha én adnék tisztítót neki, az még inkább epesárba ejtené.

GUILDENSTERN

Édes jó uram, ejtse valahogy rendesebben szavait, ne tegyen oly vad szökelléseket tárgyamtól.

HAMLET

Szelíd vagyok, uram; – beszéljen.

GUILDENSTERN

Anyja, a királyné, a legnagyobb lelki aggodalomban küldött fenségedhez.

HAMLET

Örvendek, hogy szerencsém van.

GUILDENSTERN

Nem úgy, fenséges úr; ez az udvariasság nincs helyén. Ha fönséged méltóztatik ép feleletet adni, úgy végzem anyja parancsát; ha nem, úgy fönséged bocsánata s az én visszatértem leend vége küldetésemnek.

HAMLET

Uram, azt nem tehetem.

GUILDENSTERN

Mit, fönség?

HAMLET

Hogy önnek ép feleletet adjak. Elmém beteg; de oly válasszal, aminő telik tőlem, parancsoljon ön vagy inkább, mint mondá, az anyám. Erről hát ne többet, hanem a tárgyra. Az anyám, mondá ön –

ROSENCRANTZ

Igen, ezt izeni. Fönséged magaviselete őfelségét megdöbbenté s bámulatba ejté.

HAMLET

Ó, csodálatos fiú, ki egy anyát így megdöbbenthet!
De semmi következmény sincs anyám bámulatának
sarkában, ugye? Tudassa.

ROSENCRANTZ

Mielőtt fenséged lefekünnék; beszélni kíván velem
magánszobájában.

HAMLET

Engedelmeskedni fogunk, még ha tízszer anyánk volna is.
Van még valami ügyök velem?

ROSENCRANTZ

Fönséges úr, engem egykor szeretett.

HAMLET

Most is; esküszöm e csenőkre és lopókra!

ROSENCRANTZ

Édes jó uram, mi hát oka e levertségnek? Önkényt zárja
be saját szabadsága kapuját, ha búja közlését megtagadja
barátjától.

HAMLET

Előmozdítás kellene, uram.

ROSENCRANTZ

Hogy lehet az, mikor maga a király szavát adta, hogy
örökössé teszi Dániában?

HAMLET

Jaj uram, de „míg a fű megnő” – a közmondás egy kissé
kopott.

Fuvolát hoznak.

Ó, a fuvola! Hadd lám – csak hogy szabaduljak tőletek.
– Mért akartok ti kerülgetve szelet fogni tőlem,
mintha hálóba akarnátok terelni?

GULDENSTERN

Ó, kegyelmes úr; ha kötelességem túlbuzgó, szeretetem
is udvariatlan.

HAMLET

Ezt nem értem világosan. Nem játszanál egyet e sípon?

GULDENSTERN

Nem tudok, fenség.

HAMLET

De ha kérlek.

GULDENSTERN

Higgye el, nem tudok.

HAMLET

Esedezem.

GULDENSTERN

Egy billentést sem tudok, fenséges úr.

HAMLET

Hisz az oly könnyű, mint hazudni: kormányozd e szellentyűket ujjaiddal s hüvelykoddal; száddal lehelj belé; s a legremekebb zenét fogja beszélni. Látod, ezek a billentyűi.

GULDENSTERN

De én éppen azokat nem bírom harmónia zengedezésre vezényelni; nincs hozzá ügyességem.

HAMLET

No lám, mily becsstelen eszközzé akartok ti tenni engem. Játsszani akarnátok rajtam; ismerni billentyűimet; kitépni rejtelmem szívét, hanglétrám minden hangját kitapogatni a legalsótól a legfelsőig; pedig e kis eszközben zene rejlik, felséges szózat, mégsem bírjátok szavát venni. A keservét! azt hiszitek, könnyebb énrajtam játszani, mint egy rossz sípon? Gondoljatok bármi hangszernek: rám tehetitek a nyeret, de nem bírtok játszani rajtam.

Polonius jó.

Isten áldja, uraim.

POLONIUS

Uram, a királyné beszélni akar fönségeddel, mindjárt pedig.

HAMLET

Látja-e azt a felhőt? Majdnem olyan, mint egy tevé.

POLONIUS

Isten engem, valóságos teve alakú.

HAMLET

Nekem úgy tetszik, menyéthez hasonlít.

POLONIUS

A háta olyan, mint a menyétnek.

HAMLET

Vagy inkább cethalforma?

POLONIUS

Nagyon hasonló a cethalhoz.

HAMLET

No hát, mondja anyámnak, megyek tüstint. – Csak addig tesztek engem bolonddá, ameddig kedvem tartja. –
Megyek tüstint.

POLONIUS

Mondom.

El.

HAMLET

„Tüstint” szót könnyű mondani. – Hagyjatok egyedül, barátim.

Rosencrantz, Guildenstern és Horatio el.

Most van az éjnek rémjáró szaka,
Minden sír ásít, s maga a pokol
Dögvést lehell ki. Most hő vért meginnám,
S oly szörnyű tettet bírnék elkövetni,
Hogy a napfény reszketve nézne rá.
De csitt! anyámhoz. – Ó, szív! el ne nyomd
Természeted, s ne hadd, hogy e kebelbe
A Néro lelke szálljon valaha:
Legyek kegyetlen, ne vértagadó.
Dobjon szavam tört, ne rántson kezem.
Nyelv s szándok ebben kétszinű legyen:
Hogy, bármi zokon ejtsem a beszédet,
Tettel ne nyomjon lelkem rá pecsétet.

El.

[1] Arany János jegyzete: „Shakespeare idejében a legolcsóbb hely a színházban.” [\[vissza\]](#)

Szabó Lőrinc: Családi kör

– rádióelőadás –

Nem a legkönnyebb feladat eldönteni, hogy ki, mi tartozik egy költő családi köréhez. Az a csodálatos vers, az Arany Jánosé, amely a címszóról szükségképpen azonnal eszünkbe jut, az apán, az anyán, gyereken kívül még más szereplőket is felléptet. Hogy egyebet ne mondjak, a zsebben hazavitt kis nyuszikat, s az idegent, a vándort, aki szintén helyet kap a zizegő szalmán. A családi körben a tartalom kívül a keret is fontos, és sokszor megelevenednek a halott tárgyak. Sok mindenki viszont kimarad. Miért? Az én esetemben azért, mert rengeteg élményemet nem sikerült vagy egyszerűen még nem jutott eszembe megírnom. Igen sok kedves gyermekkori emlék fűz például többek közt Mihály bátyámhoz, az espereshez, és a szatmári falvakhoz, ahol valamikor legátus és kántor és harangozó voltam egy személyben. Szinte véletlen, hogy egy életnek – mondjuk – tízezer versbe illő témája közül melyik az a néhány száz, amelyet megírtunk. A családi kör bemutatásánál abból kell válogatnom, amiről kész vers van.

Amikor én megnősültem, még csak huszonegy éves voltam. Talán ezért nem értettem azonnal a gyermekekhez. Különösen az elsőhöz, a lányhoz. Nem tudtam játszani vele. A pólyás, akit oly különleges gyönyörűséggel tudnak becézni a mamák és a család nőismerősei, megijesztette, összezsugorította a fantáziámat. A baba tudniillik még nem is gyermek, csak valami törékeny félténivalóság, csak ígérete a későbbi kis őseembernek, akiben majd újra kezdődik a világ. A kis Klárát – mert róla beszélek – az első szavai, indulatai, játékaik tették emberré számomra, az első betegségek ijedelme kapcsolta igazán hozzám. Aztán az első töprengések, az első megoldott feladatok, amilyen a járás megtanulása, az ajtókilincs elérése. Hogy a tetteit, erőfeszítéseit látva mit éreztem, azt sokkal később, más vonatkozásban, nagyon pontosan fejezte ki az öccse, amikor hosszú könyörgés után végre szabad volt elfogadnia egy ajándékba hozott fehér cicát. „Ez jobb játékszer – mondta –, mint az autó: ez nem jár le!” Ezt láttam, éreztem én is a kislányban, aki olyan sokat táncolt és énekelt, és aki – képzeljék – tizenkét éves korában húsz felnőtt előtt megrendezte és „előadta” egy debreceni udvaron Wagner operáját, *A walkürt*. A játékszer

önállóságát és szakadatlan belső gazdagodását, az érintetlen emberi természetet láttam és figyeltem benne. És csodálkoztam. Az örömen kívül, hogy megértették egy-egy tanításomat, eddig talán ez volt a legnagyobb, legtisztább gyönyörűség, amit gyermekeimtől kaptam. „Kisklára, hozz egy pohár vizet!” – mondtam olvasás közben a díványon, ahol hevertem, és bámultam a szőke hajú, fehér szalagos gyermeket, amint engedelmesen az ajtóhoz tipegett, és nemsokára visszajött a tálcával és a vízzel. Mi történt itt? Úgy éreztem, mintha levált volna, mintha önállóan kiment volna a saját jobb kezem az előszobába, a konyhába, hogy helyettem cselekedjék. Mint a munka, a hatalom, az utazás és a mámor, a gyermek is egyik eszköze az egyéniség kiterjesztésének.

A lány hatéves volt, amikor a fiam, a versek ismert Lócija megszületett. Ő már az első naptól kezdve ismerős, társ, ember volt. A nénje példaadásának köszönheti, de saját magának is. Ő még tisztábban képviselte az érintetlen indulatokat. Néhány órában kinyúlt a centiméter után, amellyel a klinikán meg akarták mérni, és megragadta, markába szorította. Nem véletlen mozdulatot tett, határozottan célzott a kezével. Ebből ember lesz, jósolta Mikes doktor, az anyai nagyapja.

Most aztán éveket kell átugornom. Ha a kis Klárán – főleg eleinte – mindig és zavartalanul csodálkoztam, Lócinak inkább egyes, sűrűn jelentkező, de élesen elhatárolt pillanatai nyújtottak – nem mindig zavartalan – bámulnivalót. A lánynál nyugodt, biztos szintje volt, a fiúnál hirtelen csúcsai nőttek a természetes gyermeki érdekességnek. Klára később, úgy látom, valami nehezen fegyelmezhető és nem örömmel vállalt, rejtett dacosság irányában fejlődött; a fiú csupa nyílt, mosolygó, ijedős fegyelmezetlenség. A lányban az álmok állandó romantikája fénylik; öccsében a valóságé vet nagy lobbanásokat. Mind a kettő mindig tudta érezni a nagyságnak, a pátosznak, a fenséges hatásoknak az erejét; Lóci időnként és kalandvágyból mintegy „bedől” neki, Klára mindig őszintén vele száll. Ugyanettől a kalandvágytól kitelhet, hogy a fiút esetleg tartósan is magukhoz csábíthatják majd a technikai tudományok; a lányt ez a veszély vagy dicsőség nem fenyegeti. Elemeire bontva, de két új képletben látom bennük magamat. Klárának költői a világa, szépségeért rajong, érzékenységében is kemény lélek: a realista Lócinak viszont lányosan puha a lelke, de nem érdekli a költészet, és csak valami váratlan rútságon meghökkenve jut néha eszébe, hogy szépség is van a világon. Ha lesz ütközésük, a lánynak a lehetőségekkel kell majd megküzdenie; a fiúnak a konvenciókkal.

Róluk, a két gyerekről beszéltem legtöbbit, legtöbb családi versem velük kapcsolatos. Eleinte feszélyeztek az ilyen gyermeki témák. Nem édeskés dolgok ezek? – tűnődtem. Aztán beláttam, hogy igaz dolgok, emberi dolgok, megírhatók. Megírásukkor még nem tudtam, hány nagy költő mennyi ilyenféle művet írt a gyermekekről. Persze nem rímes gügyögésekre gondolok, azokat most is utálom; hanem Victor Hugó, Stevenson, Walter de la Mare, Dehmel, Morgenstern, Keats és mások komoly gyermekverseire és a népköltészet bolondos fantáziajátékaira. Szituációk rajzára, amelynek az lehetne a számtani formulája, hogy: gyermek plusz felnőtt per kettő, vagyis: a kicsinyek a nagyok problémáinak világában... A két gyermek mellett azonban, örömmel látom, kiszélesült a családi témakör. A magam gyermekkoráról is beszélhetnek majd verseim, és az anyai nagyanyámról, tüdőbajban meghalt húgomról és másokról. Sok mindent elmulasztottam megírni, ez a mai alkalom nagyon eszembe juttatta őket.

Ma már emberszámba mennek a gyermekeim. A fiú második gimnazista, tegnap egy bélyegalbumot szerzett, s ugyanakkor egy valódi vénséges csontkoponyát valamelyik temetőből.

Botra szeretné tűzni, őrsjelvénynek; a lány – stílusosan – inkább Hamletet játszana vele. Mert a régi Kisklára ma már a munkatársam. Egy idő óta előadóművésznői címmel emlegetik, mindjárt hallani fogják, hogyan mondja a verseimet, a rádióban most először. A fehér szalagos szőke kislányt, aki valamikor mintha a levált, önállósodott kezem lett volna, már sokszor láttam dobogón, akadémiai színpadon. Mint Margitot a börtönben, mint Kasszandrát, sőt mint Lady Macbethet. Számtalanszor öltöztek a hangjába halott barátok gondolatai és érzései, barátokéi, akik még látták egy- és öt- és tízévesnek, és akiket én sem tudok másképpen költögetni, mint ő, Babitsnak, Tóth Árpádnak, Kosztolányinak, Juhász Gyulának és másoknak a versei. Ma az én családi költeményeimet mondja. Különös találkozások ezek: az apa verset írt a lányáról, s eltelik egy sor esztendő, és a verset már maga a címzett adja elő; ír a fiáról, s a költeményt a fiú néje szavalja. A gyermek verset mond, melyet az édesapa írt az apai nagyanyjáról, az ő dédanyjáról. Otthon az egyik gyermek, a kisebbik hallgatja a rádió előtt, hogy azt a verset, amelyet az ő gyermeki töredékéből szélesített igazi költeménnyé az apja, hogyan adja elő a másik gyermek. A témáknak, kapcsolatoknak és helyzeteknek ebben a bújócskajátékában aztán egyszerre maga a költő válik gyermekké, és a saját apjáról beszél, s ezt a verset a gyermek, illetve az unoka adja elő, aki már háromszor-négyszer olyan idős, mint amilyen az apa volt abban a korban, amelyről a vers szól. . . Folytassam a családi kör szálainak a bogozását? Nem folytatom. Beszéljenek maguk a versek...

1942. május 13.

Krúdy Gyula: Arany János emlékezete

(Egy nap Arany János életéből. Írta. Dóczy Jenő)

Szeretem azokat a könyveket, amelyekből tegnapi emberekről, akiket a valóságban soha sem láttunk, de mégis úgy gondolunk rájuk, mintha ifjúságunk boldog, aranyfoltos napjait az ő társaságukban töltöttük volna egy nagy fa alatt.

Még itt hevernek a régi újságok, amelyek május havában szorgalmasan bejelentik, hogy Arany János akadémiai titoknok megkezdte üdülését a Szent Margit szigeten...még találkozunk ezüstfejú úri asszonyságokkal, akik kislány korukban kezet akartak csókolni a mogorva, mélézó költőnek amott a tölgyek alatt abban széles karosszékekben...még ballagnak közöttünk varjú-színű vénemberek, akik a céhmester-léptekkel haladó Aranyt a fürdőház körül várakozni látták...még él az öreg asztalos a szigeten, aki látta a jómódú költőt, amint ezüst huszaskáit aggódalmasan

olvasgatta: vajon kifutja-e belőlük egyszerű ebédje ára ott a felsőszigeti vendéglő teraszán, ahol Törzs Kálmán, a tárca író mindennap rákot evett... Olyan közelről csapongnak a fejünk körül az Arany János-toronynak emlék-madarai, hogy színe a kezünkkel megfoghatnánk némelyiket, mégis emberöltők választanak már el a nagy magyar költőtől, akinek emlékezetét nem szivárványosítja egyetlen pajkos női kaland sem, de nem is homályosítja se szilaj vagy könnyelmű cselekedet. Mintha minden időkre megmutatná a magyar költőknek életmódjukhoz az irányt ez a presbiter, ez a komoly, szentéletű költő, aki se az öregedő poéták vörös orrával, se a kis szoknya ráncok után való nevelés epekedéssel nem ismerkedett meg életében. Tiszta volt, mint az ünneplő kabát, mogorva volt, mint a vén sas, többnyire hideg vizet ivott, mielőtt azokat a szépséges betűket leírta, amelyeknek kellemé a lúdtollból való, amellyel Petőfi Sándor is írt. Soha sem fordította meg a fejét, amikor a pajkos, lobogó Weizsmann-kisasszonyok a szigeti bokrok közé elbújva, hangosan szavalták Toldi estjét. (Még Vajda Jánost, ezt a gránit-obeliszket is gyanúsítja a hagyomány a piros képű hentesnével, akinek állítólag egyszer megsimogatta a hátát, miközben agglegényes vacsoráját a hentes boltban megvásárolta. A század elején pedig mindenfelé találkozhatunk asszonyságokkal, akik hervadt szoknya-fodraik közül a legtiszteltebb neveket, politikusokét vagy költőkét, könnyedén kirázták. Arany Jánost nem emlegették sem a pince tulajdonosok, sem a női bájok egykori birtokosai.) Ami történt tehát azon egy nap akadt Arany Jánossal, amelyről Dóczy Jenő a jó angol írókra emlékeztető pontossággal, korhúséggel és jól végig játszott hangulat-melódiával könyvecskéjét írta? Egy nap eseményeibe rekonstruálta Arany János negyven őszét, negyven tavaszát, mint ahogy régi várak dicsőséges-korát megmintázzák építészeink. Hálás műfaj ez az értő toll alatt, könnyedén kaphatja itt hálójába az író az olvasó lepke-érdeklődését, és elsősorban nagyon dicsérendő Dóczy Jenő úr azért, hogy keze alatt nem vált panoptikum viasz-figurává a nagyköri tanár, nem mozgatja csizmáját vagy száját zsinóron, hanem elevenen, patika szagúan, keservesen és sáros lábtyűben hozza velünk szemközt a kálvinista professzort a köri piacon. Természetesen mindvégig nem tarthatja meg e könnyűnek látszó, de voltaképpen legnehezebb irodalmi műfaj: a kezdet hímporát és üdeségét, csak azokról a hősökről lehet kiadósan forralni a hangulatos szirupot, akik egy nap alatt nővel vagy férfival is csatáznak, Arany pedig egyiket sem tehetett, csak vendégeket látott asztalánál, hörcsögös Gyulai Pált, szenvedélyesen szomorú Kemény Zsigát és másokat, szócsaták folynak, amelyekből jobban megismerjük a kort, mint sok unalmas könyvekből, öreg asszony szavainak egyetlen költeményt sem, mint az akkori „emlékekben” szokás, nincs szerelmi lángra lobbanás, legfeljebb a messi pest iránt, cigányozás helyett aludni térnek a vendégek, míg a házigazda elfoglalja helyét mindennapi virrasztó társánál, az íróasztalnál. És ezt a szellemi élveken szüretelő, betűszerelemben gyönyörködő, még csak csípős pletykákat se mondogató vendégséget mindvégig oly érdekesen írja le Dóczy úr, hogy könyvecskéjét az utolsó levélig elolvashatjuk. Nem érzünk csalódást, mint annyi könyvnél, amelyre botorul éji nyugalunkat pazaroltuk, nem kergeti el nyugtalanság az álom pelyheit szemhéjunktól, csak csendes megelégedettséggel nézünk bele a szégyenkezés nélkül való magyar múlt időkbe, ahonnan tempósan, mélabúsan, a két lábán (és nem a feje tetején!) lépked elő a legtisztelteméltóbb költői alak a kiskortyokban iszogató, de hordó bőséggel költő, az egykedvűsége alatt csendesen epedő, álmatlan Arany János. – Szép kis könyv ez a gyűjteményben, amelyben a magyar költői korona gyémántjainak leírása foglaltatik.

Babits Mihály: Arany Jánoshoz

(Egy megzavart verselő a XX. században)

Hunyt mesterünk! tehozzád száll az ének:
ládd, léha gáncsok lantom elborítják
s mint gyermek hogyha idegenbe szidják
édesapjához panaszkodni tér meg:

úgy hozzád én. E nemzedék szemének
gyenge e láng, bár új olajak szitják:
cintányérral mulatnak már a szittyák
s rejtett kincset sejteni rá nem érnek.

S kiáltanak: Nincs benne tűz, sem érzés!
nem takart seb kell, inkább festett vérzés!
és jönnek az új lantosok sereggel,

sebes szavakkal és hangos sebekkel:
egy sem tudja mit mond, de szóra bátor,
magát mutatni hősi gladiátor.

Ady Endre: Kétféle velszi bárdok

*Azoknak a poéta-társaimnak, akiknek az élet
s a magyar élet több a poézisnál.*

A fátyol borult, az asztal terült,
Örült az úr-rend a Deáki tettnek,
Fecerunt magnum áldomás s Buda
Filoxerátlan hegyei lihegtek.

Piros borával megint itatott

Vármegye bálján jókedvü alispán,
Mindenki támadt, élt és szabadult,
Csak a plebs maradt egyedül a listán.

Cigány is kellett, nótázó diák,
Dicsbe-űzője aggodalmas gondnak
S a velszi bárdok kézbe-csaptanak
S pihentető, szép énekeket mondtak.

Egy emberöltőn folyt a dáridó
S ékes meséje Toldi hűségének,
Soha egy riasztó, becsületes,
Egy szabadító vagy keserü ének.

Most már orgia és eszeveszett
Haláltánc már a nemesurak tánca
S dühbe csapott a béres igricek
Vesztük-érző, úr-dicsérő románca.

De künn a dal szabadító s szabad,
Dörgölőzön nem vágyik úri kegyre,
Most már csakis úgy nem volna remény,
Ha, mint tegnap, aljasul pihenne.

Ady Endre: Arat a magyar

Árkokban s délben kuruttyol a béka
S csüggedt arató,
Prometheusznak paraszt ivadéka,
Meg-meglopja rohanva a Napot.

Félelmes balsors minden faluvégen
S Nap-leső paraszt:
Életet s reményt így aratnak régen
Magyarországon, rothadás között.

Erről s arról is felhők gomolyognak:

Senki sem lesi
És dehogy várja sohasem a jobbat,
Csak gonoszabbul mindjárt ne legyen.

Rothadunk lábon, még leteperetlen,
Üldöz, ver az Ég
S tán jól teszi, ne is hagyjon veretlen,
Mert nemcsak Éggel veretjük magunk.

Veretjük földdel s ránk-táplált haraggal,
Zsiványos, bolond,
Dühös és földes, úri here-haddal:
S mégis Nyár ez s még – ez is az övék.

Be jó békának s be rossz az embernek
S szép mégis a Nap
S learatjuk rothadtan is, mi termett
S tán jön Jövő, mely válogatni fog.

Most áll az ország, kuruttyol a béka
S minden arató,
Prometheusznak magyar ivadéka,
Reszket, busong, gyűlöl s mégis – arat.

Húrok

Ballai László: A walesi bárdok

A *Walesi bárdok* a kedvenc versem. Negyven évvel ezelőtt tanultam meg, azóta is kívülről fújom. Gyakran elszavalom különféle hangulataimban, előadóstjeimen a felmondásával hozom a torkomat, a lelkeket közönségmegszólító indulatba.

Arany János kétszázadik születésnapján, 2017. március 2-án a Karl Jenkins *Walesi bárdok* című kantátája csendült fel a Bartók rádióban. Oda sem figyeltem igazán, ugyan, holmi kortárs zenebona – szegény Arany János. Kentem a kenyérre az aranysárga vaját, beborítottam téglavörös (vérbarna?) sonkával, és éppen beleharapni készültem, amikor áramütés cikázott végig a hátgerincemen. A szendviccsel a kezemben a rádiókészülék elé rohantam.

Jó néhány kórusművet ismerek annyira – így Bach *Máté passióját*, Schubert *G-dúr miséjét* vagy

Verdi *Requiem*jét –, hogy követni tudom a tételeket, ám mindig tátott szájjal hallgattam Kampf Salamon előadásában, hogy Bach egy szótagra minő hangsúlyt fektetett – azt összhangzattani, bibliai egyszersmind számmisztikai jelentéssel megszikráztatva. Ám itt most az a kivételes alkalom kínálkozott, hogy az a mű, amelynek minden szavát tökéletesen tudom, belülről kezdett lüktetni bennem, és pedíg lelkem hullámváza szerint. Ha szavaltam volna, én is ott tartottam volna szünetet és ott csaptam volna bele vadul a húrokba, ahol Jenkins.

Ki ez az ember?

Egy walesi zeneszerző (az apja svéd volt), a világ talán leghallgatottabb kortárs zenésze, aki szívesen kalandozik el a dzsessz vagy a filmzene világába is. Alighanem az operai lehetőségekkel is tisztában van, hiszen az ifjú bárdot női hangra írta, és sokféle hatást tükröztető műve nagyon színpadiasra sikerült, de jó értelemben. Teljesen mentes a modern brit zenészekre jellemző indulószerűségtől (Vaughan Williamsnél még a darazsak is menetelnek) és mindenféle programtól a szíve ütemén és a lelke indulatain kívül. Minden eszközt bátran használ és hozzáértőn. A vers zárásakor az „Ötszáz énekli hangosan a vértanúk dalát” szöveg pianóban szól és pianissimo pereg alatta a dob.

A felvétel 2012. június 12-én készült a MÜPÁ-ban. Nem értem, hogy azóta miért nem csendült fel ez a melodikus, izgalmas, hallatlan feszültséggel teli – nemzeti tudatunk szempontjából is – páratlanul fontos mű, amely ezeket csábíthatna vissza a komolyzenei koncertekre?

Nándi Mihály: Cifra fesztivál

Az idén második alkalommal megrendezett Cziffra György Fesztivál megnyitóján a nyitóbeszédet Doncev (nem valami orosz olaj- vagy fegyvermaffia főnöke, hanem a Nemzeti Kulturális Alap alelnöke) mondta el. Megtudhattuk tőle, hogy amikor a sziámi király a Monarchiában járt (talán Bécsben?), és elvitték egy Wagner operaelőadásra, arra a kérdésre, hogyan tetszett a darab, az uralkodó úgy felelt, hogy az eleje a legjobb, de nem a nyitányra, hanem a zenekar hangolására gondolt. Idáig hallgattam a közvetítést. Bizonyára nagyon színvonalas hangverseny következett ezután – amint azt a később összefoglalókban idézett részletek igazolni is tűntek –, de létezik olyasmi, amiben az ember, ha felismerte a tendenciát, nem vesz részt.

Ha mármost tisztázódott, hogy kicsoda Doncev, érdemes néhány szóban foglalkozni a Nemzeti Kulturális Alappal is, amelyet az 1996. évi XXIX. törvénnyel alkotott meg az országgyűlés, mint a Művelődési és Közoktatási Minisztérium felügyelete alá tartozó, önálló költségvetési szervet. A jelenlegi rezsim szereti az NKA-t úgy beállítani, mint holmi kormányzati adakozó apparátust. Holott bevételei döntő mértékben a kiadóktól származnak, az eladott könyvek, kották vagy lemezek után fizetett köteles részből. Az NKA tehát nem a „nemzeti”

kormányának, hanem a kultúrára költő (nemzeti és nem nemzeti) állampolgároknak köszönheti a bevételeit. Tehát mi, amikor azt mondjuk, támogatni kell a fiatalokat, akkor nem valami különleges pártállami jótéteményről beszélünk, hanem olyan kötelességről, amelyért az állam – amely tehetségei nélkül pusztulásra van ítéelve – par excellence létezik.

„A felügyeletet ellátó minisztérium azóta többször változott, de az Igazgatóság szervezeti rendje és feladatköre csak kis mértékben módosult az évek során – olvashatjuk az NKA mostani honlapján. – Jelenlegi meghatározás szerint: »Az Igazgatóság alapítója, felügyeleti szerve a kultúráért felelős miniszter által vezetett minisztérium (a továbbiakban: minisztérium). Az Igazgatóság kincstári körbe tartozó, teljes jogkörrel rendelkező önállóan működő és gazdálkodó központi költségvetési szerv, amelynek költségvetését a kultúráért felelős miniszter hagyja jóvá. Az Igazgatóság besorolása: központi költségvetési szerv.«”

Mindez világos. Csak az nem világos, hogyan lehet ugyanaz a személy egyszerre a kultúráért felelős miniszter és az NKA elnöke? Ez a tény viszont tökéletesen megvilágítja (tehát illuminálja) a jelenlegi rezsim természetét. Lám, még az első zongorabillentyű-leütés előtt milyen cifra lett ez a fesztivál!

Nem világos az sem, miért tekinti magát – az egyébként tehetséges és rokonszenves – Balázs János Cziffra György utódjának? Miért nyilatkozik úgy: „mi, akik ismertük őt”. Mi, legalábbis közülünk sokan, ismertük a legnagyobb Liszt-játékost – a maga erejéből feltört zongoristát, a megismételhetetlen zsenit, akit sem a szélsőjobb oldali, sem a szélsőbaloldali politika nem tudott elpusztítani –, de Balázs János, életkoránál fogva, nem tartozik közénk, mozgasson bár meg hegyeket az intuíció ereje. Mindenesetre Balázs sikerrel megmozgatta Ádert, az orbáni állam elnökét és Balogot, a kultuszminiszter NKA-elnököt (vagy most már ők rángatják a Balázs-marionettet Cziffra Kamarazenekarostul és Cziffra-díjastul?).

1982-ben egy szocialista nagyvállalat fiatal munkatársaként örültem, ha italozási alkalom kínálkozott. Ki is tettem magamért egy délután, amikor igen hosszú ideig emelgettem együtt a poharat a bennfentesekkel. A pálinkagőz (működ?) függönyén át egyre mosolygósabb és egyre elmosódottabb arcok tűntek elém. Hogy miről is folyt a szó, aligha idézhetném vissza, hiszen ama illumináció során beszámolhattam irodalmi terveimről – amelyeket megértőn, bólogatva fogadtak –, és elhatalmasodott bennem az az érzés, hogy a „felnőtt társaságban” komolyan vesznek. Másnap reggel egy embersége okán tekintélyre szert tett kollégám figyelmeztetett, nem biztos, hogy nekem „ezekkel” kell mulatoznom, mert már rebesgetik a cégnél, hogy közéjük tartozom...

Ballai László: Capossela Budapesten

Vinicio Capossela 2017. január 21-i budapesti koncertjének elején részvétét fejezte ki a padovai

buszbaleset áldozataiért. Sokan tőle értesültek először a tragediáról. Gesztusában nem közönség-hajhászó póz nyilvánult meg, hanem az a felfogás, amely szerint a művészet nem holmi teljesen elvont, önmagáért létező tevékenység, hanem ellenkezőleg, érzékenyen kell reagálnia a világ problémáira, és segítséget kell nyújtania azok megoldásában. Capossela gesztusát később mintegy fél tucat magyar azzal hálálta meg, hogy otthagyta a koncertet, midőn a művész a Földközi-tengerbe veszett menekülteket siratta – az ösztönök legmélyéről feltörő döbbenetes sikollyal –, csupán mert megjegyezte, hogy nem a kerítésépítés a menekültügy megoldása.

Vinicio Capossela olasz dalénekes, zongorista, dalköltő és zeneszerző – akit a műsor-előzetesben flamenco- és cigányzenészek tituláltak (amiért ő valószínűleg nem haragudott volna meg) – érdekes összeállítású együttessel érkezett Budapestre, dzsessz bendjét egy terminnel – és egy vonósnegyessel kiegészítve. A termint a *Volt egyszer egy vadnyugatból*, a vonósnegyest – Joseph Haydn óta – a kamarapódiumokról ismerjük. Minden zenész kivételes művésze volt hangszerének, Capossela pedig a zenekarnak – és a közönségnek. Estjén a sanzomból és a kabaréból kiinduló műsor kereteit csaknem az ógörög drámák katarzisaig tágította ki a már említett menekülsiratóval. Stílusa Capossela stílusa, táplálkozzon bármilyen zenei forrásból, elválaszthatatlanul az egyéniségéhez kötődik, csakúgy, mint minden témája, legyen az bár Callas-paródia, Chaplin homage, Michelangelo-sonett, az ezerarcú szerelemnek vagy az individuális tragédia.

Capossela arra született, hogy szórakoztasson, a színpadra lépése pillanatától a vastapsig egy pillanatra sem engedte el a közönségét, amelyet – az állampártnak lojalitással tartozók kivételével – nem csak ez estére vont büvkörébe. Szórakoztatni akart, tehát a legkomolyabb dolgokat is kimondhatta. Midőn elsiratta a vízbefúlt asszonyokat és gyermekeket, összeszorult szívemmel el nem gondolhattam, hogyan tovább. És a legtermészetesebb módon eljátszott egy humoros számot. Hiszen az élet nem egyéb, mint szomorú és vidám jelentek egymás után gördülése. S az életnek tükröt tartó művészet nem egyéb, mint szavak kimondása és érzelmek kifejezése akkor, amikor szükséges, de csak akkor.

Kapcsolat

Impresszum

Felelős kiadó: Ballai László, 1022 Budapest, Filler u. 78-82.

Felelős szerkesztő: Ballai László

Technológia és design: Vasáros András

ISSN 2063-4285

Elérhetőség

Szerkesztőség: szerkesztoseg@marcius15.hu

Webmester: webmaster@marcius15.hu

www.marciustizenotodike.hu - © 2010-2017 Marczius Tizenötödike. Minden jog fenntartva!